

ÖZEL GÜNLERİNDEKİ KADINLARIN İBADETİ

Prof. Dr. Nihat DALGIN*

Worship of Women During Their "Special Times"

There has been no argument known, neither during the companions of the Prophet nor the Muftahid Imams, whether women would be obliged to perform prayers (salat), fasting etc, during their "special times." However some contemporary scholars have started to argue the issue. In this essay I would like to examine that women' "special times" do not affect their prayers, fasting and pilgrimage (hajj). In other words, whether women during their haydh and nifas, the terms as used in the classical fiqh resources, could fast and pray, and whether the hajj they perform during their special times is valid, will be discussed in this article.

İnsan, hakları ve sorumlulukları olan bir varlık olup, aynı dünyayı paylaştığı diğer canlılara karşı sorumluluk taşıdığı gibi, Yüce Allah'a karşı da sorumluluk sahibidir. İnsan, kulluk görevinin bir gereği olarak Yüce Yaratıcı'nın istediği şekilde ve O'nun belirlediği şartlar içerisinde O'na ibadet yapmak zorundadır. Müslümanların ibadet yükümlülükleri ile ilgili bilgi kaynakları; ayetler veya Hz. Peygamber'in sözlü ya da fiili uygulamalarıdır.

İslam tarihi boyunca Müslümanlar diğer meselelerinde olduğu gibi, ibadet yükümlülüklerini yerine getirme esnasında da ayet - sünnet bütünlüğüne dikkat ettiklerinden; namaz, oruç, hac ve zekat gibi belirli şart ve erkânı bulunan ibadetlerin özünü ilgilendiren hususlarda ciddi sayılabilecek görüş ayrılığına düşmemişlerdir. Kur'an ayetleri ile sahih sünnetin birbirinden ayrı düşünülüp, aralarındaki bağlantının koparılma istendiği dönemlerde ise, önceden mevcut olmayan konularda bile görüş ayrılığına düşüldüğüne şahit olunmuştur. Bu yaklaşımın günümüzdeki sonuçlarından birisi olarak; özel günlerindeki kadınların namaz, oruç gibi ibadetlerle yükümlü olup olmadıkları şeklinde, ne sahabe döneminde ne de müçtehit imamlar döneminde görülmeyen bir tartışma çağımızda gündemdeki yerini korumaktadır¹.

* Ondokuz Mayıs Üniversitesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi; ndalgin@omu.edu.tr

¹ Burada ele alınacak olan konular, tarafımızdan hazırlanan; *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Etüt Yayınları, İstanbul 2004, isimli kitaptan iktibas edilmiş olup, güncelleştirilerek makale formatında sunulmuştur. Makale hazırlanırken tartışılan konularla ilgili görüşler tekrar gözden geçirilmiş, delil olarak kullanılan ayet ve hadisler hakkındaki yorum ve değerlendirmeler tekrar incelenmiş neticede kaynak adedi biraz daha artmış olup, ayrıca üslubun biraz daha akıcı olmasına özen gösterilmiştir.

Bu nedenle biz de bu makalede özel günlerindeki² müslüman kadının bu hallerinin kılacakları namaza, tutacakları oruca ve yapacakları hacca etkisinin olup olmadığını ele almak istiyoruz. Diğer bir ifadeyle, klasik dönem İslami kaynaklarda kullanıldığı tabirle söylemek gerekirse; hayız ve nifas halindeki kadınların namaz kılıp kılamayacakları, oruç tutup tutamayacakları ve bu halde iken yaptıkları haccın sahih olup olmadığı makalemizdeki tartışılacak konuları oluşturmaktadır.

I- ÖZEL GÜNLERİNDEKİ KADINLARIN NAMAZ İBADETİ

Namaz kılmak isteyen, abdest almasının şart olduğu; *“Ey mü'minler, namaz kılacağınız zaman; yüzünüzü, ellerinizi ve dirseklere kadar kollarınızı yıkayın ve ıslak ellerinizi başınızın üzerine hafifçe sürün ve bileklere kadar ayaklarınızı yıkayın...”* şeklindeki Kur'an nassı³ ile sabittir. Buna göre, bayan veya erkek olsun, hiçbir müslüman, abdestsiz olarak namaz kılamayacaktır. Çünkü, ayetteki hitap her iki cinse şamildir. Aksi bir davranışta bulunan kimse, Allah'ın bu konudaki emrini ihlal etmesi sebebiyle günahkar olacak ve namazını eda etmiş sayılmayacaktır.

Suyun bulunmaması, yada su bulunduğu halde, kullanımının zararlı olması durumunda⁴ ise, hükmi kirlilikten (hadesten) temizlenmek için, aynı ayetin devamında, temiz toprakla teyemmüm alınması emredilmiştir; *“...Sı bulamadığınızda, temiz toprağa ellerinizi sürün ve onunla yüzünüzü ve kollarınızı hafifçe ovun/meshedin.”* Görüldüğü gibi, olağanüstü durumlarda, abdestin yerine geçecek olan temizlik, teyemmüm yapma şeklinde, bizzat Yüce Allah tarafından belirlenmiştir. Bu halde bile, teyemmüm almaksızın, namaz kılmak caiz olmadığı için, suyun varlığı ve kullanımının zararsız olduğu durumlarda, su ile abdest alınmadan, suyun yokluğu durumunda ise, teyemmüm yapılmadan kılınacak namaz sahih olmayacak, bu kurala uymayarak namaz kılan kimseden ibadet sorumluluğu düşmeyecektir.

Konu ile ilgili olarak Hz. Peygamber de; *“Sizden biri abdest bozduğu zaman, abdest almadığı sürece, Allah onun namazını kabul etmez”⁵; “Allah Teala temizlenmeksizin hiçbir namazı kabul etmez”⁶* buyurmuştur.

Cünüplük hali hükmi kirlilik/hades oluşturduğundan, namaza mani olup, bu halde iken namaz kılınmayacağı ise şu ayette belirtilmektedir; *“...Namaz kılmak istediğinizde, şayet cünüpseniz yıkanınız...”⁷*. Ayete göre; Cünüp olan bayan yada erkek, namaz kılabilmek için; su mevcut olup kulla-

² Kadınların özel günleri olarak ifade etmeye çalıştığımız özel durumlar; kadınların her ay üç ila on gün süre devam eden kanamaları (hayız hali) ve doğum sonrasında en fazla kırk gün devam eden kanama halidir (nifas hali). Kadınların bu durumları toplumumuzdaki farklı kesimler tarafından değişik isimlerle anılmaktadır. Bunların ilk akla gelenleri şunlardır: Hayız hali, nifas hali, adet görmek, lohusalık, aybaşı hali, regl dönemi.

³ Maide 5/6.

⁴ Teyemmüm yapmak için neden olabilecek durumlarla ilgili olarak bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 263 vd.

⁵ Buhârî, “Vudu”, 2; Müslim, “Tahâre”, 2; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, II, 308.

⁶ Buhârî, “Vudu”, 2; Müslim, “Tahâre”, 1; Tirmizî, “Tahâre”, 1.

⁷ Ayet için bkz. Mâide 5/6.

nımı zarar vermediğinde, yıkanmalıdır ki, bu nedenle yıkanma, halk arasında *boy abdesti* olarak bilinmektedir.

Suyun bulunmadığı, yada suyun kullanımı zararlı olduğunda, cünüplüğün oluşturduğu hükmi kirlilikten temizlenmek için, temiz toprakla teyemmüm alınmalıdır. Bu sebeple teyemmüm alırken, yalnızca yüzün ve dirseklere kadar kolların toprakla ovulması yeterlidir. Konu ile ilgili ayet şöyledir; “..*Namaz kılmak istediğinizde şayet cünüpseniz yıkanınız...Ancak su bulamıyorsanız, temiz toprağa ellerinizi sürün ve onunla yüzünüzü ve kollarınızı hafifçe ovun..*”⁸. Görüldüğü gibi, yıkanma veya abdest alma yerine alınacak teyemmüm arasında bir fark bulunmamaktadır.

Bu bilgiler ışığında, özel günlerindeki bayanların hükmen kirli sayılıp sayılmadığı konusunu ele alalım.

A - Özel Günlerindeki Bayanların Hükmen Kirli Sayılıp Sayılmayacağı

Bayanlarda görülen adet kanaması (hayız kanı) ve doğum sonrasında ki kanamalar (nifas kanı) 'ın fiziksel bir kirlilik oluşturduklarının aşikar olması yanında, bu kanamaların, yaralanma veya bir organın kesilmesi olayında görülen kanamalardan tıbbi farklılık gösterdiği de bir gerçektir. Bu kanamaların bizi ilgilendiren yönü, bayanların bunlar sebebiyle, hükmen kirli sayılıp sayılmayacaklarıdır. Bu konudaki görüşleri şöyle açıklamak mümkündür.

1 - Âdet ve Nifas Kanamasının Hükmi Kirlilik Oluşturması Sebebiyle Bayanların Bu Günlerde Namaz Kılamayacağı

İslâm'ın ilk yıllarından beri müslüman ilim adamları ittifakla; bayanların gördükleri âdet ve nifas kanamasının hükmi kirlilik oluşturduğunu ve bunların son bulmasında ise kendi iradelerinin etkisinin bulunmadığını benimsemişlerdir. Buna göre, bayanlar bu hallerinde iken, hükmi kirlilikten temizlenmiş olma şartı bulunan ibadetlerini eda edemeyecekleridir. Namaz için, maddi kirlilikten temizlenme yanında, hükmi kirlilikten/ hadesten de temizlenmenin şart olması⁹ nedeniyle, adet ve nifas kanaması gören kadın, bu günlerde namaz kılamayacaktır.

Günümüze değin, İslâm tarihi içinde, bu görüşe aykırı bir görüşün savunulduğu bilinmemektedir¹⁰.

Şimdi burada, adet ve nifas kanamasının hükmi kirlilik oluşturduğu görüşünün delilleri sıralanarak değerlendirilecektir.

a- Deliller

1) Kitap

aa- Kur'an'da *bayanların hayız hallerinin, bayanlar için bir eza hali olduğuna dikkat çekilerek, bu günlerinde bayanlara cinsel açıdan yaklaşılmaması*

⁸ Mâide 5/6.

⁹ Örneğin cünüp olanın temizlenmesi Mâide 5/6. ayetle şart koşulmuştur; ayrıca bkz. Mevsili, *a.g.e.*, I, 45.

¹⁰ Klasik dönemde oluşmuş birçok görüşe eleştirel olarak bakan İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü'l-Kayyım bile, bu konunun nass ve icma ile sabit olduğunu belirterek, görüşü savunmuşlardır. Bkz. İbn Teymiyye, *Mecmûu fetâvâ*, Baskı yer ve tarih yok, XVI, 176; İbnü'l-Kayyım, *İ'lamü'l-muvakkûn*, Beyrut 1991, III, 25.

*maması şeklinde bir açıklama bulunmakla*¹¹ birlikte, bu akıntının bayanı hükmen kirli kılıp kılmadığı, ayrıca, bayanların bu halleri devam ederken, ibadetlerini eda edip edemeyecekleri hakkında bir açıklama mevcut değildir. Nitekim, kadınların özel günlerindeki kanamalarının, kendilerini hükmen kirli kılacağı şeklindeki görüşü benimseyen İslâm alimleri, görüşlerini ayete değil de sünnet naslarına dayandırmışlardır. Ancak, ayette¹², özel günlerindeki bayanlara yaklaşma yasağının, “*adet kanamasının bitmesi ve sonrasında temizlenmeleri (yıkamaları/ boy abdesti almaları) ile son bulacağı*” şeklindeki ifadededen, bayanın bu halinin cünüplük gibi büyük bir hükmi kirlilik/hades hali olduğunun anlaşılabileceğini düşünmekteyiz¹³. Çünkü, ayette, bayanların adetlerinin bitmesi sonrasında, kirlenmiş bölgelerini yıkamaları değil, bütün bedenlerini yıkamaları, yani yıkanmaları halinde, kendilerinin temizlenecekleri ifade edilmektedir. Burada kullanılan “*iza tetahherne*” sözcüğündeki fiil kalıbı¹⁴, bir temizlenme emri olarak, “*in küntüm cünüben fe't-tahherû*” şeklinde, Maide süresinin 6 . ayetinde, büyük hades/ cünüplük sonrasındaki temizlenme için kullanılmıştır. Burada da temizlenme ile ilgili olarak aynı fiil kalıbının kullanılmış olması (= la takrabûhunne hatta yethurne, feiza tetahherne...), büyük ihtimalle, bu iki halin hükmen aynı hal olmasını gerektirecektir. Buna göre, bayanlar adet kanamaları gördükleri zamanlarda, cünüp olduklarındaki gibi hükmen kirli sayılmaktadırlar. Bu nedenle, bayanlar adetli iken namaz kılamayacakları gibi, bu kanamanın bitiminde, yıkanmak suretiyle hükmi kirlilikten kurtulmuş ve namaz ibadeti ile sorumlu hale gelmiş olacaklardır. Buradan şunun da anlaşılmış olması gerekmektedir: Bayanların adet günlerinde namaz kılamamaları, onların maddi temizliklerine gerektiği şekliyle titizlik gösteremeyeceklerinden öte, bu haldeki bayanların, kanama son bulana kadar, hükmen kirli sayılmalarının dandır. Namaz kılabilmek için, hadesten temizlenmenin (= abdesti olmayanın abdest alması, cünüp kimsenin ise yıkanması) şart olduğu ise, Kur'an'ın açık bir emri olarak yukarıda zikredilmişti.

Bazı alimler kadınların özel hallerinin cünüplükten daha büyük bir hades hali olabileceğine de ihtimal vermektedirler¹⁵.

bb- Namaz öncesinde, inananların abdest alarak ya da yıkanarak hükmi/manevi kirlilikten temizlenme şekillerinin gösterildiği ayette¹⁶, genel bir ilke olarak, “*Allah'ın kullarına sıkıntı ve meşakkat vermeyi amaçlamadığı, ancak onların temiz bulunmalarını murad ettiği*” şeklindeki Kur'ani ifadededen hareketle, bayanların bu hallerinin ibadet için niçin elverişli olmadığı açık bir

¹¹ Bkz. Bakara 2/222.

¹² Bkz. Bakara 2/222.

¹³ Nitekim Nevevi'nin *Minhacü't-talibin* isimli eserinin şerhinde Şirbînî de aynı görüşü benimsemektedir. Bkz. Şirbînî, Muhammed b. Ahmed el-Hatib, *Muğni'l-muhtac*, Darü'l-Fikr ts., I, 109.

¹⁴ Buradaki ifadededen, İbn Abbas ve Mücahid, hayız kanaması biten bayanın yıkanması şeklinde anlamışlardır. Kelime hakkındaki görüşler için bkz. Taberi, Muhammed Cerir, *Câmiu'l-beyân*, II, 386; Kurtubi, *el-Cami*, III, 89; Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 361. Nitekim, İslam hukuk ekollerinde benimsenen yaygın görüş de bu şekildedir. Bkz. İbn Kudâme el-Makdisi, *eş-Şerhu'l-kebir* (İbn Kudâme, *el-Muğni* ile birlikte), I, 349.

¹⁵ Kâsânî, *Bedâyi'*, I, 44.

¹⁶ Bkz. Mâide 5/6.

şekilde ta'lil edilmemişse de, o haldeki bireyin namaz için elverişli olmadığından, mutlaka temizlenmesi gerektiğine dikkat çekilmekte, ancak temizlenme için ağır ve zahmetli yolun izlenmesi istenmemektedir. İşte bu ilke bize, özel günlerindeki bayanın namaz ile mükellef tutulmamasının hikmetinin; namaz için gerekli olan temizlik sebebiyle karşılaşacağı meşakkatten onu korumak olduğu şeklinde bir yoruma da götürmektedir¹⁷. Çünkü, adet günlerinde, bayanın abdesti, akan sıvı ve kanla sık sık bozulacak, bu akıntıların oluşturduğu kirlilikten uzak kalmak ise, hayli sıkıntı oluşturacak, bazı hallerde bir namaz vakti süresince uğraşıldığı halde bu akıntılardan korunmak mümkün bile olamayacaktır. Belki bir namaz kılarken, malum akıntıların gelmesi sebebiyle, bayanın birkaç kez namazı bozulacak, tekrar gelen sıvının kesilmesini beklemesi ve yeniden abdest alarak namaza başlaması, zannedildiğinden fazla meşakkat doğurabilecektir. İşte, ayetteki, "Allah size güçlük çıkarmak istemez" ifadesi, "Allah güç gelecek işlerden sizleri sorumlu tutmaz" şeklinde anlaşıldığında¹⁸, bayanların özel günlerinde, ibadetle yükümlü tutulmaları halinde, meşakkatle karşılaşacak olmaları nedeniyle, adet hallerindeki bayanların namaz ibadetinden muaf tutulmuş olmalarının hikmetlerinden birisi anlaşılmış olabilecektir.

2) Sünnet

Kur'an'ın sağlıklı bir şekilde anlaşılıp uygulamaya konulabilmesi için, fiilî ve kavî olarak, sahih sünnete baş vurulması gerektiğine inanmaktayız. Konuya Sünnet boyutunda bakıldığında, bayanların adet hallerinin hades olarak görülüp, bu durumun ibadete etkisi hakkındaki hükme daha kolay bir şekilde ulaşılabilecektir. Nitekim, ilk dönem İslâm alimleri de, adet ve nifas kanamasının hükmü kirlilik oluşturduğu, bu nedenle, bayanların bu günlerde namaz kılmalarının yasaklandığını ittifakla benimserken¹⁹, bu görüşlerini ilgili hadislerle dayandırmışlardır.

Hz. Peygamber, adet gören bayanların bu günlerde namaz ibadetini eda edemeyeceklerini belirtmiştir. Ayrıca, bu günlerde kılınmayan namazların, temizlik günlerinde kaza edilmesinin gerekmediği de hadislerde açıklanmıştır. Konu ile ilgili hadislerden bazıları şöyledir:

*"Hz. Peygamber, kendisine gelerek, devamlı kanama geçirdiğini, temizlenemediğini ifade eden ve bu durumda namazları terketmem gerekir mi diye soran Fatıma binti Ebi Hubeyş'e; Hayır, bu anlattığın hayız kanaması değil, bir başka sebepten gelen kan sızıntısıdır (zalike ırkun). Hayız kanaması gördüğün zaman, namazı bırak ve hayız halin sona erince, kanı temizleyerek guslet ve namaz kıl"*²⁰ demiştir.

¹⁷ Karşılaştırınız. Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 44.

¹⁸ Nitekim bu anlam "Allah her insana ancak gücü yettiği kadar sorumluluk yükler" şeklindeki ayet (Bakara 2/ 286) ile paralellik arz etmektedir.

¹⁹ Bkz. Serahsî, Muhammed b. Ahmed b. Ebû Sehl, *el-Mebsût*, Beyrut ts., III, 152; Merğînânî, Ebû Bekir b. Abdulcelil, *el-Hidaye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedi*, (el-Mektebetü'l-İslamiyye) ts., I, 31; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 348; Zürkani, *Şerh ale'l-Muvatta*, Beyrut 1978, I, 122.

²⁰ Buhârî, "Hayz", 19,24; "Vudu", 63; Müslim, "Hayz", 62; Malik, *Muvatta*, "Salât", 37; Bu hadisi İbn Hibban ve Hakim sahih olarak nitelemişlerdir. Bkz. Sanâni, *Sübülü's-selam*, I, 163. Serahsî, Kâsânî, bu konuda Hz. Peygamber'den rivayet edilen; " kadınlar ömürlerinin yarısında oruç tutmaz ve namaz kılmaz" şeklindeki hadisle amel

Görüldüğü gibi, adet kanaması görüldüğü günlerde, namazın bırakılması emredilmekte, bitiminde ise, yıkandıktan sonra namaz emredilmektedir. Birisi ayet diğeri sünnet nassı ile olsa da, cünüplük²¹ ve adet kanaması sonrasında yıkanmanın gerekli olması, her iki durumun “*hükmi kirlilik*” noktasında birbirine benzediğini göstermektedir.

Hz. Peygamber dönemindeki uygulamalara ve yukarıdaki hadise bakılınca, adet gören bayanın namazları terk etmesinin bir ruhsat olmadığı, aksine bunun bir emir olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, şu örnekler de bunu doğrulamaktadır:

i- Hz. Peygamber genç ve ihtiyar bayanların, hatta adet gören bayanların bayram namazı için toplanılan musallaya gelmelerini istiyor, adet gören bayanların, namaz kılınırken cemaatten biraz uzaklaşmalarını ve gerek tek-birler alınırken, gerekse Müslümanlar lehine dua yapılırken, cemaatin bu etkinliklerine iştirak etmelerini emrediyordu²².

ii- Hz. Peygamber döneminde bir bayanın uzun süren kanaması olmuştu, bu bayanın namazları hakkında Rasûlullah'tan fetva istenmesi üzerine, Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Hastalanmadan önce, bir ayda kaç gün adet kanaması görüyordu, bunu hesaplasın, sonra kanama gördüğü günler içinde bu kadar gün namaz kılmasın, sonra yıkansın ve apış arasına pet koyarak, geri kalan günlerde namazını kılsın”²³.

iii- Sahabe bayanları, adet günlerinin sona erip ermediği hususunda kuşkulandıklarında, pet olarak kullandıkları ve üzerinde adet kanamasının son halinden sarı renkte izler bulunan bezlerini Hz. Aişe'ye gönderiyorlar ve artık namaz kılmaya başlayıp başlamayacaklarını soruyorlardı. O da, bu halin adet hali olduğunu, beyaz akıntı gelene kadar namazı terk etmelerini, bu halde iken namaz kılmakta acele etmemelerini söylüyordu²⁴.

iv- Hz. Aişe'nin naklettiğine göre; “Biz Rasûlullah döneminde adet görüyorduk, bu günlerde kılmadığımız namazları kaza etmekle emrolunmadığımız halde, tutamadığımız oruçları kaza etmekle emrolunuyorduk”²⁵.

Hz. Aişe'nin, adet halinde kılınmayan namazların kaza edilmesinin gerekli olduğu şeklindeki görüşü doğru bulmayarak tenkit etmesi²⁶ de, adet günlerinde namazların kılınmamasının bir ruhsat olmayıp, zorunluluk olduğunu ifade etmektedir. Çünkü, aksi savunulacak olsa, Hz. Aişe'nin bu düşüncüyü tenkit etmesi doğru olmazdı. Yani, adet günlerinde namaz kılmama muhayyerlik olarak görüldüğünde, sonradan bu namazların kılınmasını tenkit bir anlam taşımayacaktır. Nitekim, ramazan günlerinde oruç tutmama mu-

etmektedir. Bkz. *el-Mebsût*, III, 152; *Kâsânî, Bedâ'î*, I, 44. Ancak, birinci hadis, kendisinden hüküm çıkarma açısından daha sağlıklıdır. Bkz. Zeylaî, *Nasbu'r-raye* I, 193, 203.

²¹ Bakara 2/ 222.

²² Bkz. Müslim, “İdeyn”, 10,11,12.

²³ Farklı lafızlarla nakledilen rivayet için bkz. Ebû Davud, “Tahâre”, 109.

²⁴ Zeylaî, *Nasbu'r-raye*, I, 193; Zeylaî bu rivayet hakkında, Buhârî'nin Sahih'inde ta'likan verdiğini, İbn Ebi Şeybe'nin Musannef'ine aldığını belirtmiş, ancak, rivayet hakkında olumsuz bir tenkitte bulunmamıştır.

²⁵ Buhârî, “Hayz”, 20; Ebû Davud, “Tahâre”, 104.

²⁶ Müslim, “Hayz”, 67.

hayyerliği bulunan yolcu veya hastanın, ramazan sonrasında, kalan oruçlarını tutması tavsiyeden öte bir zorunluluktur.

Kaynaklarda, adetli bayandan o günlerin namazının düştüğü ve bu haldeki bayanların namaz kılmalarının caiz olmadığı ve bu halde kılacakları namazın sahih olmayacağı²⁷ şeklindeki görüşe aykırı bir görüşün varlığından bahsedilmezken, Haricîlere mensup grupların, temizlik sonrasında, bayanın kılmadığı bu namazları kaza etmesinin gerekli olduğuna inandıkları nakledilmektedir. Ancak, böyle bir anlayışın yanlış olup, bu inanışa bizzat Hz. Aişe tarafından tepki gösterildiği bilinmektedir²⁸.

İslâm hukukçuları, doğum sonrasında, bayanlarda görülen “*nifas ka-nının*” da manevi kirlilik oluşturduğu ve bu durumdaki bayanın da sonunda yıkanması gerektiği ve bu hal devam ederken namaz kılamayacağını kadınların hayız kanına kıyas ederek ulaşımlar ve bu konuda icma hasıl olmuştur²⁹. Bu konudaki icmanın delili kıyastır³⁰. Bununla birlikte nifas halindeki kadınla ilgili rivayetlerden birisi şöyledir: Ümmü Seleme r.a.’den nakledildiğine göre; *Hız. Peygamber’in hanımlarından biri çocuk doğurduğunda, kırk gün namaz kılmadan evinde otururdu da, Rasulüllah s.a., ona sonradan bu namazların kazasını emretmezdi*³¹.

Yukarıda belirtildiği gibi, hükmi kirlilik halinde, temizlenmeden namaz kılmak mümkün değildir. Hadislerden açıkça anlaşıldığına göre, bayanların özel günlerindeki kanamaları, kendilerini hükmen kirli kılmaktır. Bu kirliliği oluşturan akıntı devam ettiği müddetçe de, yalnızca akmış kanı temizlemek veya yıkanmakla, bu kirlilikten kurtulmak imkansızdır. Bu akıntıyı sona erdirmek ise, şahsın gücü dahilinde olmaması nedeniyle, Yüce Allah, bayanlardan bu günlerdeki namaz yükümlülüğünü kaldırmış olmalıdır.

b- Özel Günlerde Kılınmayan Namazların Kazası

Bayanların özel günleri sona erip, temizlendikten/yıkandıktan sonra, bu günlerde kılınmayan namazları kaza etmeleri gerekmez³². Konu, bizzat sarıh ve sahih sünnet tarafından belirlendiği için, bu hususta farklı bir görüş bilinmemektedir³³.

Bayanların özel günlerinde kılamadıkları namazları kaza etmemelerinin hikmeti bağlamında şöyle bir yorum yapmak mümkündür: Namaz ibadeti, bayanın diğer temizlik günlerinde, beş vakit olarak devam ettiği için, bu

²⁷ Bkz. Zürcani, *a.g.e.*, I, 122.

²⁸ Müslim, “Hayz”, 67; Ayrıca bkz. Mevsili, *a.g.e.*, I, 27; İbn Rüşd, *a.g.e.*, I, 78.

²⁹ Dârimi, “Menasik”, 11; Mevsili, *a.g.e.*, I, 30; İbn Hümmam, *Fethu’l-Kadir*, Beyrut ts., I, 145, 146.; Nevevi, Ebû Zekeriyâ Muhîyiddin b. Şeref, *el-Mecmu’*, Cidde ts., II, 535, 536; İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 349.

³⁰ Kâsânî, *Bedâiyi’*, I, 44.

³¹ Ebû Davud, “Tahâre”, 119; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 304; Ayrıca bkz. Azimabadi, *Avnü’l-ma’bûd*, Medine 1968, I, 502, 503; Bu rivayet hadis tekniği açısından, senedi bakımından tenkit edilmişse de, birçok alim, ilgili rivayetler bütün olarak ele alındığında, bu rivayetin kuvvet kazanacağını ifade etmişlerdir. Örneğin Nevevi ve San’ânî, bu gerekçelerle, nifas halindeki bayanla ilgili, bu rivayetlere dayanılarak verilen hükümlerin doğru olduğunu savunmuşlardır. Bkz. San’ânî, *Sübûlü’s-selam*, I, 174; Zeylâi, *Nasbu’r-raye*, I, 204-206.

³² İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 348.

³³ Müslim, “Hayz”, 67, 69.

günlerde kılmadığı namazlar sebebiyle uzak kaldığı namazın faydalarına, diğer günlerdeki kılacağı namazlar aracılığı ile kavuşabileceğinden, bir bakıma özel günlerinde iken kılmadığı namaz vakitlerince namaz kılmak/ bu namazları kaza etmek gereksiz olacak; bir yönden de, her ay, adetli bulunduğu günlerin namazını kaza etmek, bayan için meşakkatli olacağından, namazların kazası istenmemiştir³⁴.

İslâm'ın bayanlarla alakalı olarak getirdiği bu ibadet yasağının, onların aleyhine bir düzenleme olmadığı, aksine bu tür düzenlemenin bayanları, karşılaşılabilecekleri büyük meşakkat ve sıkıntıdan kurtarmak amacıyla gerçekleştirildiği gerçeği göz ardı edilerek, İslâm'ın bu müşfik yaklaşımından; bayanların aşağılanması ve ibadet etme özgürlüklerinin kısıtlanması şeklinde bir sonuç çıkarmak yerine, Allah'ın her ortamda kullarını düşündüğü, onlara sıkıntı verebilecek hususlarda dini yükümlülük getirmediğinin anlaşılması isabetli olacaktır.

2 - Adet ve Nifas Kanamasının Hükmi Kirlilik Oluşturmaması Sebebiyle Bayanların Bu Günlerde Namaz Kılabilirliği

Günümüzdeki bazı müellifler, bayanların adet ve nifas hallerinin hükmi kirlilik oluşturmadığı, dolayısı ile, özel günlerindeki bayanların namazlarını kılmaya devam edebilecekleri şeklindeki bu görüşü savunmaktadırlar³⁵.

Bu görüşü savunanlara göre, bu haldeki bayanın hükmen kirli olduğu ya da o halde iken namaz kılamayacağı şeklinde bir yasak Kur'an'da bulunmamaktadır. Bu nedenle, bayanların özel günlerinde namaz kılmaları yasaklanamaz, ancak bu hal kendilerini rahatsız edeceği için, kendilerini namaz kılmaya müsait görmezlerse, namazlarını kılmayabilirler. Bu bayanlar, kendilerini fazla bitkin bulmuyorlar ve namazlarını eda etmek istiyorlarsa, bu hallerinde iken namazlarını eda edebilirler. Nitekim Hz. Peygamber de, bayanlara bu kolaylığı sağlamıştır³⁶.

a- Delilleri

Bu görüşü benimseyenlerin delilleri şöylece sıralanabilir:

i- Konu hakkında açık bir ayet bulunmamaktadır. İslâm'ın temel ibadetlerinden birinin namaz olduğu ayetle sabittir. Bayanların özel günlerinde namaz kılmalarını yasaklayan bir ayet bulunmadığına göre, o günlerde kadınların namaz kılamayacağını savunmak, Kur'an nassı ile çelişecektir. Konu hakkında müracaat edilen sünnet verileri sahih olmadığından, bu husustaki rivayetleri, kadın aleyhtarı söylemlerin naslaştırılmak istenmesi olarak görmek daha doğrudur.

³⁴ Bu değerlendirmelere katılan bilginler için bkz. Meydani, *el-Lübab* I,47; Sa'di Çelebi, *Hasîye ale'l-Hidaye* (İbn Hümmam, Fethu'l-Kadir ile birlikte), I,146; İbn Kayyım el-Cevziyye, *I'lamü'l-Mivakkîn*, II, 46.

³⁵ Görüş ve delilleri için bkz. Y. Nuri Öztürk, *Kur'andaki İslam*, İstanbul 1994, s. 451-452; Hüseyin Atay, *Kur'ana Göre Araştırmalar IV*, Ankara 1995, s. 151.

³⁶ Atay, *a.g.e.*, IV, 151.

ii- Kadınların özel hallerini, Ramazan'da oruç tutmamayı mübah kılan hastalığa benzetmek uygun olacaktır. Bilindiği gibi, hasta olan kimselerin Ramazan'da oruçlarını tutmayarak, iyileştiklerinde kaza etmelerine bizzat Kur'an müsaade etmektedir. Buna göre, İslâm kolaylık dini olup, hasta olan kimselere ibadet hususunda ruhsatlar tanıdığından, özel günlerinde olan kadın da, bir nevi hasta sayılacağı için, kendini iyi hissetmediği dönemlerde namazlarını kılmayabilecek, bu günlerde kendini iyi hisseden bayan ise, namazlarını kılmaya devam edebilecektir.

iii- Adet kanaması, yalnızca abdestin bozulmasına sebep olan diğer akıntılar gibi olup, bu kanama insanın iradesi dışında gerçekleşmektedir. Bu kanamayı cünüplük hali ile eşdeğer görüp, cünüp olan kimsenin namaz kılamayacağı şeklindeki hükmü buraya taşımak yanlıştır. Hayız kanı ile istihaze kanı arasında, Kur'an'da belirtilen farklı hüküm (Kur'an'da hayızlı ile cinsel ilişki yasaklanmışken, diğeri için böyle bir yasağın bulunmadığı hatırlatılmaktadır) dışında ayırım gözetmek de doğru değildir³⁷.

3 - Delillerin Değerlendirilmesi

Bayanların özel günlerindeki kanamaların hükmü kirlilik oluşturmaya-acağı ve dolayısı ile, bu günlerde bayanların namaz kılabileceği şeklindeki görüşün dayandırıldığı delillerin şu şekilde eleştirilmesi mümkündür:

i- Görüş sahiplerinin, konu hakkında açık bir ayetin bulunmadığını gerekçe gösterip, konuyla ilgili olarak mevcut olan sünnet verilerini gözardı ederek bir hükme varmaları usûlen yanlıştır. Çünkü, tarih boyunca İslâm ümmeti, tevatür derecesine ulaşmasa da, sahih sünneti hüküm koymada bir kaynak olarak kabul etmişlerdir. Sahih sünnetin görevleri arasında; "Kur'an' ı açıklama", "Kur'an' ın sustuğu bazı konularda hüküm koyma" görevinin olduğu, ümmetin kabulüne mazhar olmuştur. İslâm tarihi boyunca, yukarıdaki hadis verilerinin ifade ettiği hükmün dışında bir uygulamanın bulunmayışı da, bu rivayetlerin içerik itibarıyla sahih olduklarının ayrı bir delili olarak görülmelidir. Kaldı ki, yukarıda belirtildiği gibi, çok sarih değilse de, konu ile ilgili olan ayetler birlikte düşünüldüğünde, özel günlerindeki bayanların hükmü kirlilik içinde oldukları ayetlerden de anlaşılabilir. Bu haldeki bayanın hükmen kirli olduğu anlaşıldığında ise, bunun zorunlu sonucu olarak, bu haldeki bayan, abdesti olmayan bir kimse gibi namaz kılamayacaktır.

ii- Konuya yalnızca Kur'an perspektifinden bakılıp, konu hakkındaki hadisler göz ardı edildiği takdirde, adet ve nifas halindeki bayanın da namazlarını kılması savunulmalıdır. Yani, bayanların bu hallerinde de namaz kılmalarının farz olduğu iddia edilmelidir. Çünkü, Kur'an'da, bu haldeki bayanların namazlarını kılmamada muhayyer oldukları şeklinde bir hüküm yoktur.

iii- Adet halindeki bayanın namaz kılmasının yasak olmadığı, ancak bu halde namaz kılmamanın kendilerine verilen bir ruhsat olduğu şeklindeki görüş sahipleri bu hükme ulaşabilmek için şöyle bir çıkarımda bulunmuşlar-

³⁷ Atay, a.g.e., IV, 159.

dır: “Kur’an hastaya oruç tutmama ruhsatı vermiştir³⁸. Öte yandan, hayızla alakalı olarak Kur’an eza³⁹ nitelemesinde bulunmaktadır. Buna göre, hayız gören bayan, bu günlerinde bir nevi hasta sayılmaktadır. Kur’an ise, hasta olanın – kadın erkek ayırt etmeksizin- oruç tutmamasına müsaade ettiği gibi, adet gören bayanın bu halde iken namaz kılmamasına da müsaade ediyor olmalıdır⁴⁰. Yani, adet gören bayan, dilerse, bu halde iken namaz kılmayabilecektir.

Görüş sahiplerince savunulan bu çıkarım (=akıl yürütme/kıyas işlemi) sağlıklı olmadığı için yanlıştır. Çünkü, bizzat Kur’an tarafından **eza** ibaresinin **hastalık (maraz)** anlamına kullanıldığı açıklanmış değildir. Eza kelimesi; burada kişinin tiksinti duyduğu, kendisine yaklaşıp, kokusu ve necaseti sebebiyle eziyet veren şey anlamında kullanılmıştır⁴¹. Ayrıca, konu hakkında, sünnette mevcut olan sarîh beyanlar⁴² nedeniyle, ilk dönem İslâm alimlerinin tamamı, hayız kanı ile istihaze kanını (=hastalık sebebiyle gelen kan) farklı değerlendirmişler, asıl maraz/hastalık anlamını istihaze kanı gören bayan için kullanmışlardır. Şu da var ki, bu haldeki bayanın kanamayı durduracak tedbirler alması halinde, her namaz için veya her vakit için normal abdest alarak namazını kılacağına, ilgili hadislerle⁴³ dayanarak hükmetmişlerdir⁴⁴.

Özel günlerindeki bayanın ibadeti ile, fiziksel rahatsızlığı bulunan bayanın ibadeti arasında benzerlik kurarken, **“iki olay arasında illet birliği olmadan yapılan kıyasın geçersiz olacağı”** gözden kaçırılmıştır.

iv- Bayanların, diledikleri taktirde, özel günlerinde namazlarını kılabilirlecekleri şeklindeki görüşe, Kur’an’daki hastalarla ilgili olarak oruç tutmama ruhsatının⁴⁵ delil olarak kullanılması da yanlıştır. Çünkü, Kur’an’da hasta için oruç tutmama ruhsatı verilmişse de, hastanın namaz kılmayabileceği şeklindeki bir hükme yer verilmemiştir. Özellikle, normal hastalık hallerinde, namazın kılınmasının gerekli olduğu, hemen herkesin kabulüdür. Ancak, hasta olan kişinin, kıyam-rüku veya secde gibi, namazın bazı rükünlerini veya şartlarını yerine getirememesi müsamaha ile karşılanmıştır. Buna göre, normal şekilde hasta olan için namaz kılmama ruhsatı bulunmadığı halde, hayız ve nifaslı bayanın hasta kabul edilerek, hastalar için oruç tutmama ruhsatı bulunduğu gibi, namaz kılmama ruhsatının tanınması kıyası da

³⁸ Bakara 2/185.

³⁹ Bakara 2/222.

⁴⁰ Bu görüşü savunulara örnek olarak bkz. Y. Nuri Öztürk, *Kur’andaki İslam*, s. 451, 452.

⁴¹ Bkz. Taberi, *Câmiu’l-beyân*, II, 381; Kurtubi, *a.g.e.*, III, 85; Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 361; Kastallani, *İrşadü’s-sari ila Sahihi’l-Buhârî*, Beyrut ts., I, 340; Nesefî, *Tefsîr*, I, 111.

⁴² Nitekim sünnet verileri de bu iki kanın farklı olduğuna delildir. Bkz. Müslim, “Hayz”, 62, 63, 64; Uzun müddet kanama gören bayanın bile, sağlığını riske atacak bir durum olmadığında namazını terk etmeyeceği ile ilgili değişik hadisler mevcuttur. Örnek olarak bkz. Abdurrezzak, *el-Musannef*, “Hayz”, hadis no:1173.

⁴³ İlgili rivayetler için bkz. Buhârî, “Hayz”, 19, 24; “Vudu”, 63; Müslim, “Hayz”, 62. (ayrıca 18 no’lu dipnota bakılabilir.)

⁴⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 376 vd; Ayrıca, sürekli kanama gören/özürlü bayan, diğer ibadetlerinde de, cünüp veya adetli gibi değil, abdestsiz kimse gibi muamele görmektedir. Bu açıdan da adet ile özürlü kanının birbirinden farklı olduğu görülmektedir. Bkz. Zürkanî, *a.g.e.*, I, 124; Kâsânî, *Bedâyi’*, I, 44.

⁴⁵ Bakara 2/185.

yanlış bir kıyastır. Çünkü, namaz ve orucun şart ve rükünleri farklı iki ayrı ibadet olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Buna göre, hareket noktamız Yüce Kur'an'dır diyenler, bu konuda Kur'an'ın dışına çıkarak, kendi görüşleri doğrultusunda hüküm koymuşlardır. Halbuki, hiçbir insanın ibadet koyma yada bir ibadeti kaldırma veya hafifletme yetkisinin bulunmadığını, kendileri de kabul edeceklerdir.

v- Özel günlerindeki bayanın namaz kılıp kılmamada serbest olduğunu savunanlar, Hz. Peygamber'in de bu kolaylığı gösterdiğini ifade etmelerine rağmen, görüşlerine delil olabilecek sahih ya da zayıf bir hadis zikredememişlerdir. Biz de böyle bir hadis tespit edebilmiş değiliz. Halbuki, Hz. Peygamber'den naklen O'nun eşleri aracılığıyla rivayet edilen haberler, bu durumdaki bayanın namazını terk etmesi yönündedir.

vi- Bu görüş müntesiplerinin, böyle farklı bir sonuca ulaşmalarının temel nedeni, yanlış bir usül takip etmeleridir. Çünkü, naslarda belirtilmediği halde, adet gören bayanları fiziksel rahatsızlığı bulunan hastalara benzeterrek, Kur'an ve Sünnet'teki hastalarla ilgili hükümler, adetli bayanlara da verilmek istenmiştir. Halbuki, bir hükmün illeti bilinmedikçe, onun kıyasa konu olmayacağı, kıyas işleminde ise, benzerlik kurulan iki olayın illetlerinin aynı olmasının gerekli olduğu, birer usül kuralı olarak, hemen herkesin kabulüdür. Alanı dışında kıyas işlemine girilmesi, illetleri farklı olmakla birlikte, hastalarla ilgili Kur'an'daki hükmün adetli bayanlara verilmeye çalışılması, bu alanda farklı bir hükmün doğmasına sebep olmuştur. Ancak, yanlış bir usül takip edildiğinde, ulaşılabilecek olan sonucun da yanlış olacağı bir gerçektir.

II – ÖZEL GÜNLERİNDEKİ KADININ ORUÇ İBADETİ

Burada özel günlerindeki bayanın oruç tutup tutamayacağı konusu ele alınacaktır. Konu hakkındaki tartışmaya geçmeden önce, oruç tutabilmek için dinen temiz bulunmanın şart olup olmadığını, bir başka deyişle hükmî kirliliğin oruç tutmaya engel olup olmadığı hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır.

A- Orucun Sıhhati İçin Hükmî Kirlilikten Temiz Bulunma Şartı ve Cünübün Orucu

Tutulan orucun sahih olabilmesi için oruç tutacak olan müslümanın hükmî kirlilikten uzak bulunmasının gerekli olup olmadığı İslam alimleri arasında tartışılan bir husustur:

1- Orucun sıhhati için büyük hükmî kirlilikten/hades-i ekberden temiz bulunmak şarttır. Bu görüş sahiplerine göre, oruç ve namaz birer ibadet olup, bunların sahih bir şekilde eda edilmiş olmaları için, hükmî kirlilikten temizlenme şarttır. Hayız ve nifas kanını sona erdirip temizlenmek kişinin elinde olmaması ve bu hal devam ettiği müddetçe, ibadet için şart olan temizliğin gerçekleşmemesi nedeniyle, bayanlar özel hallerinde, namaz kılamayacakla-

rı gibi oruç da tutamazlar. Ancak, bir büyük hükmi kirlilik hali olan cünüplük durumu, hakkında ayrıca nas bulunması sebebiyle, bu husustaki genel kurala aykırı olarak, orucun sıhhatine engel değildir. Yani, cünüp bulunan bir erkek ya da kadın Müslümanın bu halde iken tutacağı oruç sahihtir⁴⁶.

2- Oruç için büyük hükmi kirlilikten/hades-i ekberden temizlik şart değildir. Bu nedenle, cünüp olan bir Müslüman kadın veya erkeğin tutacağı oruç sahihtir. Ancak, konuyla ilgili naslardan kadınların özel günlerinin oruca engel olduğu anlaşılmaktadır.

3- Büyük hükmi kirliliğin bazıları oruca engel değilken, bazıları engeldir. Örneğin, cünüp olan kimse bu halde iken oruç tutabilirse de, adet gören kadın bu halde oruç tutamaz. Bu durum, ya hayız halinin cünüplüğe nazaran daha büyük bir kirlilik hali olduğundandır⁴⁷ ya da akıl ile kavranılması imkansız olan bir husus sebebiyle adet gören kadının bu hali oruca engeldir.

4- Küçük hükmi kirlilik olarak bilinen abdestsizlik halinin ve büyük hükmi kirliliğin bir türü sayılan cünüplük halinin oruç tutmaya engel olmadığı hususunda, İslâm alimleri arasında bir kuşku yoktur⁴⁸. Yani, oruç tutarken abdestli bulunmak şart olmadığı gibi, cünüp olan kimsenin, yıkanmadan oruca başlaması ya da oruçlu iken, kendi iradesi dışında (örneğin, uykusunda) cünüp olması, oruca mani değildir.

Konu hakkındaki hadislerden birkaçı şöyledir: “Hz. Aişe’den nakledildiğine göre, Rasulüallah s.a. gece gerçekleşen cinsel ilişki sonrasında cünüp olarak sabahlıyor, aynı günün orucuna devam ediyordu”⁴⁹; “Ümmü Seleme’den nakledildiğine göre; “Hz. Peygamber’in, gece gerçekleşen cinsel ilişki sonrasında yıkanmadan, cünüp olarak sabahladığı oluyor, ancak bu halde o günün orucunu bozmadığı gibi, daha sonra bu günün orucunu kaza da etmiyordu”⁵⁰.

Cünüplük halinin oruca engel olmayışı ile ilgili akli delil ise şöyledir: Erkek ya da bayandan şehvetle meninin gelmesi, manevi kirlilik oluşturup bu sebeple yıkanmak gerekli ise de, bu hal yıkanmakla son bulacağı ve bu halin oluşması kişinin iradesi dışında gerçekleştiği için de, gün boyu sürecek olan oruca bu halin bir zararı olmaz. Nitekim, ramazan günü oruçlu iken rüyalanıp cünüp olan kimsenin orucunun bozulmayacağına alimler icma etmişlerdir⁵¹. Ancak, kişinin oruçlu iken, kendi iradesiyle bakarak, ya da cinsel ilişki sonucu cünüp olduğunda, orucunun bozulacağı kabul edilmiştir⁵². Bu hükmün şu yönüne dikkat çekmek isteriz: Burada orucu bozan şey, kişinin cünüp olarak hükmen kirliliğe düşmesi değil, kişinin oruçlu iken, kendi iradesi ile, hakikaten ya da hükmen cinsel ilişki kurmaktan uzak kalma kuralını çiğnemiş olmasıdır.

⁴⁶ Bkz. Baberti, *el-Inâye ale'l-Hidaye*, I, 146.

⁴⁷ Kâsânî, *Bedâyi'*, I, 44.

⁴⁸ Şirbîni, *Muğni'l-muhtac*, I, 109.

⁴⁹ Şevkânî, *Neylül-evtar*, II, 275.

⁵⁰ Şevkânî, *a.g.e.*, II, 275.

⁵¹ Şevkânî, *a.g.e.*, II, 277.

⁵² DîA, İlmihal, I, 407.

B- Özel Günlerindeki Bayanların Oruç Tutması ile İlgili Görüşler

Bayanların özel günlerinde oruç tutup tutmayacakları ile ilgili olarak, birisi klasik dönemde oluşmuş, diğeri ise çağdaş olan iki farklı görüş bulunmaktadır. Şimdi bunları görelim.

1- Özel Günlerindeki Bayanın Oruç Tutamayacağı

İlk dönemden beri kabul edilen görüşe göre, *hayız ve nifas halindeki kadın, namaz kılamadığı gibi*, oruç da tutamaz. Yani, kaynaklarımızın ittifakla belirttiğine göre, *adet gören ve nifas halinde bulunan bayanın oruç tutması yasaktır/haramdır*⁵³.

İlk dönem İslâm alimleri, özel günlerindeki bayanların oruç tutamayacağına ittifak etmişlerse de, bunun nedeni hakkında, aşağıdaki şekilde farklı yorumlarda bulunmuşlardır.

α- Oruç ve namaz birer ibadet olup, bunların sahih bir şekilde eda edilmiş olmaları için, hükmi kirlilikten temizlenme şarttır. Hayız ve nifas kanını sona erdirip temizlenmek kişinin elinde olmaması ve bu hal devam ettiği müddetçe, ibadet için şart olan temizliğin gerçekleşmemesi nedeniyle, bayanlar özel hallerinde, oruç ve namaz ibadetini eda edemeyeceklerdir.

Çoğu Hanefilerin de içinde bulunduğu bazı alimler, oruç ibadeti için de hadesten taharetin şart olduğunu ifade eden bu yorumu benimsediklerinden, hükmen kirliliği sayılan bayanların oruç tutamayacaklarına hükmetmişlerdir⁵⁴. Bu görüşü benimseyenler, cünüplüğün oruca engel olmayışını kıyasa aykırı olarak Hz. Peygamber'in uygulamasına dayandığını benimserler. Yine bu grupta yer alan alimler, cünüplükle kadınların özel halleri arasında, oruca engel olup olmaması hususunda yapılacak kıyasın uygun olmayacağını düşünürler. Yani, cünüplüğün hükmi kirlilik olmasına rağmen, oruca engel olmayışı, hayız ve nifas halinin de birer hükmi kirlilik olarak, oruca engel olmamasını gerektireceği şeklindeki kıyasının uygun olmayacağını, zira ilgili naslar tarafından hayızlı kadının oruç tutamayacağı hükmünün konulduğunu ifade etmişlerdir⁵⁵. Bu durum usulde/genel bir ilkede; "alâ hıfâfî'l-kıyas sabit olan şey bir başkasına mekîsun aleyh olamaz" şeklindeki kural ile anlatılmaktadır.

Bu görüşü benimseyen alimlere göre, adetin azami süresi olan on günden önce kanaması bittiği halde, imsak vaktinden önce yıkanmaya imkan bulamamış olan kadın, o günün orucuna başlayamayacaktır. Zira büyük hükmi kirlilik oruç için şart olup, bu şart orucun başlangıcında da yerine getirilmiş olmalıdır. Söz konusu bayanın kanaması bitmişse de, böyle on günden noksan adet görenler hakkında yıkanma müddeti de adet vaktinden sayılmaktadır⁵⁶. Ancak, imsakten önce yıkanmaya vakit bulabilen kadın, o günün orucuna başlayabilir.

⁵³ İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 347; Şirbînî, *a.g.e.*, I, 109; Kuduri, *el-Muhtasar* (Meydani, *el-Lübab* ile birlikte), İst. ts., I, 47

⁵⁴ Sa'dî Çelebi, *Hâşiye*, I, 146.

⁵⁵ Bkz. Babertî, *el-İnâye ale'l-Hidaye*, I, 146.

⁵⁶ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali*, Bilmen Yayınevi, Ofset 75, s. 302.

b- Bazı İslâm hukukçuları ise, tutulan orucun sahih olması için hadesten / hükmi kirlilikten temizlenmenin şart olmadığını kabul etmekle birlikte, yine de, adet ve nifas halindeki bayanın oruç tutmasının yasak olduğu görüşünü paylaşmışlardır. Ancak, onlar bu halde iken tutulan orucun sahih olmayışının nedeni hakkında değişik yorumlarda bulunmuşlardır:

“Oruç için temizlik şart olmadığı halde, adetli bayanın oruç tutamayışı, ya kural olarak, orucun bu halde farz kılınıp, sonra farziyyetinin düştüğünden, ya da ilk baştan oruç ibadeti farz kılınıırken, adetli bayanlara farz kılınmadığındandır. Bayanlar için böyle farklı bir muamele yapılmasının nedeni ise, bu haldeki bayanlardan oruç tutmanın vereceği meşakkati kaldırmak olmalıdır. Ancak, sünnet nassı ile, adet ve nifas halindeki bayanların, oruç tutmadıkları günlerin oruçlarını diğer günlerde tutmaları (kaza etmeleri) / yada sonradan bu günler kadar eda olarak oruç tutmaları, yeni bir emir olarak farz kılınmıştır”⁵⁷.

Nitekim, Şafiilerin de yer aldığı bir kısım alim, oruç ibadeti için hadesten taharetin şart olmadığını benimsemekle birlikte, konu hakkındaki hükmün nasla belirlenmiş olması nedeniyle, kıyasa aykırı bir şekilde, özel günlerindeki bayanların taabbudi olarak/ nedenini aklın kavrayamadığı bir hüküm olarak, oruç tutamayacaklarını belirtmişlerdir⁵⁸.

Hayızlı kadının oruç tutamayacağı hükmünün nedenlerini eserinde sorgulayan Hanefi fakihî Kâsânî’nin değerlendirmesi ise şöyledir: Cünüp bu halinde oruç tutabildiği halde hayızlı ve nifaslı kadının o günlerinde oruç tutamaması; ya bu durumların cünüplükten daha büyük bir hükmi kirlilik hali oluşundan; ya bu kadının oruç tutamayışı hakkındaki nassın talil edilemeyecek oluşundan ya da bu günlerindeki kadınların karşılaşacakları meşakketi kaldırmak amacıyla konulmuş ve akıl ile de kavranabilen bir durumdur. Nitekim, hayız ve nifaslı kadının kanaması devamlıdır, zaten biyolojik olarak cılız yaratılmış kadına bir de o günlerinde oruç tutmaları emredilseydi, bu emrin yerine getirilmesi ancak bin bir güçlükle mümkün olurdu, bu durumlar cünüp olan kimsede söz konusu değildir. Zira cünüplüğün sebebi de, ortadan kalkması da kişilerin iradesine bağlı olup, cünüp olan kimse günlerce devam eden bir akıntı ile de hiçbir zaman karşılaşmaz⁵⁹.

Bu görüşe göre; Müslüman bayan, adet ya da nifas kanamasının bitiminde, vakit geçirmeden yıkanarak, günlük namazlarını kılmaya, eğer ramazan içinde ise, ertesi günden itibaren orucunu tutmaya devam etmelidir. Kanama sona erdiğinde, bayan yıkanmaksızın namaz kılamaz⁶⁰ ise de, bu durumda, yıkanması gecikecekse, vakit de gece yarısı veya imsak vakti ise, yıkanmamış olsa da, diğer günün/gelecek günün orucuna niyet etmeli, sonradan, gün içinde yıkanmalıdır. Bu durum, orucun sıhhatine mani olmaz. Yani,

⁵⁷ Şirbînî, *a.g.e.*, I, 109, 110.

⁵⁸ Kastallânî, *a.g.e.*, I, 346; Şirbînî, *a.g.e.*, I, 109, 110; Aynî, *Umdetü’l-kârî*, Daru İhyai’türası’l-Arabi, III, 269; Hanefilerden Kâsânî de bu görüştedir; bkz. Kâsânî, *Bedâi’i*, I, 38.

⁵⁹ Kâsânî, *Bedâi’i*, I, 44.

⁶⁰ Adet kanaması kesilince, namaz kılabilmek için yıkanmanın gerekli olduğu sünnetle sabittir. Bkz. Buhârî, “Hayz”, 8.

oruca başlayabilmek için, adet yada nifas kanamasının sona ermiş olması yeter sebeptir, yıkanmak şart değildir⁶¹. Çünkü kişiyi hükmen kirli kılan şey adet kanamasıdır. Bu kanamanın bitmesi ile - adet ve nifas günlerinde oruç tutma yasağının nedenini, kanamanın varlığı görenlere göre - yasak sona ermiş olacaktır. Bu haldeki oruç yasağının nedenini hadesten temizlenmemiş olma görenlere göre de, kirliliğin illeti ortadan kalktığı için, oruç tutma yasağı sona ermiş olmakta, ancak, kişi bu hal sonrasındaki yıkanma eylemini gerçekleştirmemiş bulunmaktadır. Bu halde ise, cünüplükte olduğu gibi, burada da bayanın yıkanmamış olması orucuna engel oluşturmamaktadır⁶².

Bayanların özel günlerinde oruç tutamayacakları şeklinde İslâm alimleri tarafından ittifakla benimsenen bu görüşün delillerini şöylece hülasa etmek mümkündür:

aa- Delilleri

Konu hakkında Kur'an'da bir bilgi bulunmamaktadır. Sünnet' teki ilgili rivayetleri şöyle hülasa etmek mümkündür:

i- Peygamber hanımlarından; *'biz hayızlı iken namaz kılmaz ve oruç tutmazdık, yalnızca oruçları kaza etmekle emrolunurduk'* anlamında⁶³, farklı varyantları bulunan rivayet, adetli bayanın oruç tutmayacağına delildir. Ayrıca, Hz. Peygamber'in bir bayram günü bayanlara nasihat ederken, onlara yönelik olarak *'bir bayan hayız halinde namaz kılmaz, oruç tutmaz, öyle değil mi?* dediğinde, *onlar da evet, diye cevap verdiler*⁶⁴. Hz. Peygamber'in yukarıdaki sorusu, yani siz böyle yaparsınız anlamına gelmekte olup, onlardan cevap almak için değil de, kendisini teyit ettirmek/haber vermek için sorulmuş bir soru (= istifham-ı inkari)⁶⁵ olup, bu rivayetten, bayanların özel günlerinde oruç tutmayacakları anlaşılmaktadır.

Bir başka rivayete göre, Hz. Peygamber, bayanların özel günlerini kastederek; *"Siz gecelerce namaz kılmaz ve günlerce Ramazanda oruç tutmazsınız"* şeklinde bir beyanda⁶⁶ bulunmuştur. Bu haberde ise, kadınların özel günlerinde namaz kılmadıkları ve oruç tutmadıkları (=namaz kılmayıp oruç tutmayacakları⁶⁷) açıkça ifade edilmektedir.

ii - Hamne isimli bir bayan Hz. Peygamber'e gelerek; *" kendisinin şiddetli ve uzun süren hayız gördüğünü, bu halinin uzun süre kendisini namaz ve oruç tutmaktan alıkoyduğunu belirterek, bu konuda ne diye-*

⁶¹ Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 349.

⁶² İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 349.

⁶³ Hadisler için bkz. Buhârî, "Hayz", 20; Ebû Davud, "Tahâre", 104; Hadisi eserinde zikreden Zeylaî, hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır. Bkz. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, I, 193.

⁶⁴ Buhârî, "Hayz", 6; Ancak bu hadis, bayanların din ve akıl yönünden eksik olduklarını ifade eden lafızlarından Hz. Peygamberin kasdının ne olduğu hususunda tartışmaya neden olmuştur. Kimi alimler, hadisin zahirinde mevcut olan bayanlar aleyhindeki ifadelerden hareketle, böyle bir sözün Hz. Peygamber tarafından söylenmeyeceği kanaatine varmışlardır. Hadisle ilgili eleştiriler hakkında bkz. Kamil Çakın, "Kadınlarla İlgili Bir Hadis ve Değerlendirilmesi", *Dini Araştırmalar*, sy. I, Mayıs 1988 Ankara, s. 21; Zekeriya Güler, "Kadın Din ve Akıl Bakımından Eksik midir?", *Mehir*, sy 2, Yaz 1998, s.14-21.

⁶⁵ San'ânî, *a.g.e.*, I, 173.

⁶⁶ Müslim, "İman", 132; Ebû Davud, "Sünne", 15.

⁶⁷ Benzer değerlendirme için bkz. San'ânî, *a.g.e.*, I, 172.

*ceğini/ ne yapması gerektiğini sormuştur...*⁶⁸. Bu rivayetten, sahabe bayanlarınca, adet kanamasının namaz kılmaya ve oruç tutmaya mani olduğunun bilindiği görülmektedir. Bu durum, akılla bilinecek içtihadî bir konu olmadığına göre, büyük ihtimalle, Hz. Peygamber'in yaptığı bir açıklamaya dayanmaktadır. Bu açıklamayı içeren ifadenin –varsayalım- sahih bir şekilde bize intikal etmemiş olması halinde bile, uygulama ile gelen hükmün göz ardı edilmesi doğru olmaz. Gerek bu rivayetten, gerekse diğer rivayetlerden, sahabe kadınlarının özel günlerinde namaz kılmadıkları gibi, oruç da tutmadıkları, açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber'in, bu uygulamayı menetmemesi ya da bunun doğru olmadığına dönük bir ikazda bulunmamış olması bile, konu hakkındaki hükmün, uygulamada olduğu şekliyle olması gerektiği yönünde güçlü bir delildir. Aksi takdirde, Rasûlullah din adına yapılan bir yanlışlığa müsaade etmiş olurdu ki, bunu düşünmek bile imkansızdır.

Ayrıca, Hz. Peygamber'in Hamne isimli bayanın günlerce süren kanaması ile ilgili olarak sorduğu soruya cevap verirken söylediği; *“...Her ay içinde yirmi üç veya yirmi dört gün namaz kıl ve orucunu tut, diğer günler senin adet günlerindir...”* şeklindeki beyanından da, adet günlerinde namaz kılınmadığı gibi, orucun da tutulamayacağına delil mevcuttur⁶⁹.

Bu naslara dayanılarak, özel günlerindeki bayanların namaz kılmadıkları gibi, oruç da tutamayacaklarında, bu halde iken kılınan namazın ve tutulan orucun sahih olmadığına icma oluşmuştur⁷⁰.

iii - Hz. Peygamber ve sonrasındaki bir dönemde, özel hallerindeki bayanların, oruç tutup namaz kıldığı ile alakalı bir bilginin nakledilmemesi, aksine, bütün rivayetlerde, ilk dönemden beri, bayanların özel günlerinde namaz kılmadıkları gibi, oruç da tutmadıklarının belirtilmesi, bu konuda İslâm tarihinin her dönemindeki uygulamanın aynı olduğunu ifade etmektedir. İslâm tarihi içinde, bu konuda farklı bir uygulamanın bulunmayışı dahi, konu hakkındaki rivayetlerin doğruluğunu göstermektedir. Hadis tekniği açısından, yukarıda verilen rivayetlerin sıhhatleri tartışılabilir, kanaatimizce, bu uygulamanın İslâm tarihinin ilk günlerinden beri aynı oluşu, rivayetlere güven hususunda insana itminan vermektedir.

Böyle bir uygulamanın, yaşayan sünnet olarak değerlendirilip, sözlü rivayetler dışında, müstakil olarak, bir hükme delil teşkil etmesi de mümkün-

⁶⁸ Abdurrezzak, a.g.e., “Hayız”, hadis no: 1174; Ebû Davud, “Tahâre”, 109.

⁶⁹ İbn Kudâme, a.g.e., I, 348; Konu ile ilgili hadisi Tirmizî sahih olarak, Buhârî ise, hasen olarak nitelemekte, hadisin şerhinde Hattâbî ise, şüphe ile farz bir ibadet olan namazın düşmeyeceğini gerekçe göstererek, özürli bayan için Hz. Peygamberin; her bir vakti son ana, diğerini ise, ilk ana getirerek, yıkanarak namaz kılması şeklinde bir uygulamayı tavsiye etmiş olduğu yorumunda bulunmaktadır. Hattâbî, *Mealimü's-sünen*, (Ebû Davud, Sünen'le birlikte), İst. 1992, I, 201; San'ânî, bu hadisin sahih olmadığı şeklindeki değerlendirmelerin doğru olmadığını ifade etmektedir. Bkz. *Şübülü's-selam*, I, 166.

⁷⁰ Bkz. Şirbînî, a.g.e., I, 108; San'ânî, a.g.e., I, 172; Buhârî, “Hayz”, 6; İbn Kudame, *el-Muğni*, I, 347; Hanefilerden Serahsî, özel günlerinde bayanların oruç tutamayacakları hükmüne delil olarak; *“kadınların, ömürlerinin yarısında namaz kılmayıp oruç tutmadıkları”* şeklindeki hadisi göstermektedir. Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, III, 152.

dür. Nitekim, bilindiği gibi, Maliki hukuk ekolünde, “*Amel-i ehli Medine*” müstakil bir hüküm kaynağı olarak benimsenmiştir⁷¹.

Tarih içinde, bayanların adet günlerinde kılmadıkları namazları kaza etmelerinin gerekli olduğunu savunanlar bulunmuşsa⁷² da, bu halde namaz ve orucun eda edilebileceğini savunan bir gruba rastlanmamıştır.

Görebildiğimiz kadarıyla, *nifas halindeki bayanın oruç tutmayacağı hakkında sözlü bir sünnet verisine rastlamadık*. Ancak alimlerimiz, sünnet verilerini ve ilk dönem uygulamalarını delil getirerek, hayız kanının namaz ile oruca aynı şekilde etkisinin bulunması ve nifas halinde de namazın terkedilmesi hükmüne ulaştıkları için, oruç ibadetine etkisi açısından da, hayız ve nifas kanının aynı olması gerektiğine hükmetmişlerdir⁷³. Bilindiği gibi, hayız halinde namazlar terk edildiği gibi, nifas halinde de Peygamber hanımlarının namazları terk ettikleri ile ilgili rivayetler⁷⁴ mevcuttur. Bu durum, iki tür kanamanın da, ibadatlere etkisi açısından aynı olduğunu göstermektedir⁷⁵.

bb - Tutulmayan Oruçların Kazası

Hayız ve nifas hallerinde tutulamayan oruçların, sonradan kaza edilmesi gerekli olup, bu hükmün dayandığı şerî delil sünnettir. Şöyle ki; Peygamber hanımlarından şöyle nakledilmiştir: “*Biz hayızlı iken namaz kılmadık ve oruç tutmazdık, yalnızca oruçları kaza etmekle emrolunurduk*”⁷⁶. Bu ve benzeri naslar sebebiyle, İslâm alimleri adetli bayanın tutmadığı oruçları kaza edeceğinde icma etmişlerdir⁷⁷.

İslâm bilginleri, özel günler sebebiyle kılınamayan namazların kaza edilmesi istenmemişken, tutulamayan oruçların kaza edilmesinin gerekli olmasının akli yorumu olarak şunları söylemişlerdir: Oruç ibadetinin farz kılınmasındaki maslahat, manevi kirlilik sebebiyle oruç tutulmadığında kaçırılmış bulunmakta, diğer günlerde ise, böyle bir maslahatı yerine getirecek farz oruç ibadeti de bulunmadığından, insan bu ibadetten elde edeceği faydadan mahrum kalmış bulunmaktadır. Bu nedenle, tutulamayan ramazan oruçları kaza edilmelidir. Ayrıca, kazası yapılacak oruçların bayan için aşırı

⁷¹ Bkz. Abdulkadir Şener, *İslam Hukuku Dersleri* I, İzmir 1992, s. 53; İmam Malik’in ünlü hocası Rabia b. Abdurahman (ö. 136/753) Medine’lilerin hukuki uygulamalarını haber-i vahidlere tercih ediyor ve diyordu ki; “Binlerce insanın, binlerce insandan gördüğü, bir kişinin bir kişiden rivayet ettiğinden daha tercihe şayandır”.

⁷² Hariciler içinde bazı grupların, bayanların adetli günlerinde kılmadıkları namazları kaza etmelerini savundukları bilinmektedir. Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 248.

⁷³ Şirbîni, *a.g.e.*, I, 109, 110, 120; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 396; Sanâni, *a.g.e.*, I, 174; Konu ile ilgili rivayetler için bkz. Abdurrezzak, *a.g.e.*, hadis no:1196-1203.

⁷⁴ Bkz. Ebû Davud, “Tahâre”, 119; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 304.

⁷⁵ Sa’dî Çelebi, *Haşiyesinde*, hayız ve nifas kanının müsterek hükümlerini sayarken şunları belirtmektedir: Namazın terkedilmesi, orucun terkedilmesi, Mescide girilmemesi, Kabe’nin tavaf edilmemesi.... Bkz. Sa’dî Çelebi, *Haşiyeye* (İbn Hümmam, *Fethü’l-Kadir* ile birlikte), I, 145; San’ânî de, nifas halindeki bayanla ilgili rivayetlerden bu sonuca ulaşılacağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Bkz. San’ânî, *a.g.e.*, I, 173.

⁷⁶ Hadisler için bkz. Buhârî, “Hayz”, 20; Ebû Davud, “Tahâre”, 104; Rivayeti kitabına alan Zeylaî, hakkında olumsuz bir değerlendirmede bulunmamıştır. Bkz. Zeylaî, *a.g.e.*, I, 193.

⁷⁷ İbn Kudâme, *a.g.e.*, I, 348; Mevsilî, *el-İhtiyar*, I, 27.

bir yük/meşakkat oluşturmaması nedeniyle, adet günlerinde tutulamayan oruçların kaza edilmesi emredilmiş⁷⁸ olmalıdır.

2 - Özel Günlerindeki Bayanın Oruç Tutabileceği

Günümüzdeki bazı müellifler, bayanların adet ve nifas hallerinin hükmü kirlilik oluşturmadığı, dolayısı ile, özel günlerindeki bayanların oruçlarını tutabilecekleri şeklinde bir görüşü savunmaktadırlar⁷⁹. Onlara göre, bayanların özel günlerinde oruç tutmaları yasaklanamaz, ancak, bu halde oruç tutmak bayanlara rahatsızlık vereceği, bu halde iken tutacakları oruç onları bitkin düşürebileceği için, kendilerini bu günlerde oruç tutmaya müsait görmezlerse, namazlarını kılmayabildikleri gibi, oruçlarını da tutmayabilirler. Bu bayanlar adet görürken, kendilerini fazla bitkin bulmuyorlar ve oruçlarını tutmak istiyorlarsa, oruçlarını tutabilirler.

Bu görüşün delilleri şöyledir:

a- Delilleri

Görebildiğimiz kadarıyla, bu görüşün dayandığı şu üç delil mevcuttur.

i - Namaz gibi oruç da İslâm'ın temel ibadetlerinden olup, farz olduğu ayetle sabittir⁸⁰. Özel günlerinde bayanların oruç tutmalarını yasaklayan bir ayet bulunmadığına göre, o günlerde kadınların oruç tutamayacağını savunmak, yani adet günlerinde oruç tutmak isteyenlerin oruç tutmasını yasaklamak, Kur'an nassı ile çelişmektedir. Çünkü Kur'an'da namaz emri, herhangi bir kayıtla sınırlandırılmaksızın, herkese şamil bir şekildedir. Ayrıca, özel günlerindeki bayanların oruç tutamayacağı görüşünün dayandığı sünnet verileri sahih olmadığından, bu husustaki rivayetleri, kadın aleyhtarı söylemlerin naslaştırılmak istenmesi olarak görmek daha doğrudur.

ii- Kadınların özel hallerinde oluşan rahatsızlığı/hastalığı, fiziksel hastalık gibi değerlendirip, Kur'an'ın hastaya karşı sağladığı kolaylığı, özel hallerindeki bayanlara sağlamak da mümkündür. Nitekim Kur'an, hasta olan kimselere oruç tutma hususunda ruhsat verirken⁸¹, hastayı mutlak anlamda, yani 'kim hasta ise' şeklinde kullanmış olup, bu ifade kadın ve erkeğe şamil-dir. Bilindiği gibi, İslâm kolaylık dini olup, ayetlerde hasta olan kimselere ibadet hususunda ruhsatlar tanınırken, hastalığın niteliğinden bahsedilmemiştir. Özel günlerinde olan kadın da bir nevi hasta sayılacağından, kendini iyi hissetmediği dönemlerde orucunu tutmayabilecektir. Ancak, hasta olmakla birlikte, oruç tutmaya gücü yetenin, orucunu Ramazan günlerinde tutması yasaklanmadığı gibi, özel günlerindeki kadının da, oruç tutmayı istemesi halinde, buna engel olunup, bu bayanın oruç tutması yasaklanamaz. İslâm

⁷⁸ Bu değerlendirmelere katılan bilginler için bkz. Meydani, *el-Lübab*, I,47; Sa'di Çelebi, *Haşiye ale'l-Hidaye* (İbn Hümam, *Şerhu Fethi'l-Kadir* ile birlikte), I, 146; İbnü'l-Kayyim, *İ'lamü'l-Muvakkîn*, II, 46.

⁷⁹ Örneğin Hüseyin Atay ve Yaşar Nuri Öztürk bu görüşü savunanlardır. Görüş ve delilleri için bkz. Atay, *Kur'ana Göre Araştırmalar*, I-III, 27-29; Öztürk, *Kur'an'daki İslam*, s. 451-452.

⁸⁰ Oruç tutmayı farz kılan ayet şöyledir: "...Ey iman edenler! Oruç sizden önceki ümmetlere yazıldığı gibi, sizin üzerinize de yazıldı/ farz kılındı..." Bakara 2/ 183.

⁸¹ Hasta olan kimseler için oruç tutmama ruhsatı tanıyan ayet için bkz. Bakara 2/185.

tarihi boyunca, özel günlerindeki bayanların oruç tutmalarının yasak/haram sayılması şeklinde benimsenmiş olan görüş, sahih naslarla çelişmektedir. Bu görüş, özel günlerindeki bayanların pis olduğu, bunların gerek insanlarla gerekse Allah'la olan ilişkilerinin yasaklanması gerektiği şeklindeki İslâm dışı kültürlerin⁸² İslâm toplumuna yansımalarının sonucudur.

iii- “Ramazandan sonra kadınlar, hayızlı günlerde tutmadıkları oruçları tutmakta zahmet çekiyorlar, bazen bu oruçları ertesi seneye kalıyor ve birikiyor. Sonra ramazan orucu toplumsal bir ibadettir. Bütün ev halkı, mahalle halkı tutuyor. Onların içinde yemek bile bazen zor oluyor, yemeden günü geçiren bulunuyor. Toplumsal ibadetlerin topluca yapılmasında daha çok kolaylık bulunmaktadır. Hz. Peygamber’ in zamanından zamanımıza kadar medeniyet ilerledi, yemekte içmekte kolaylıklar ortaya çıktı. O dönemlerde kadınların hayız halinde nasıl korunduklarını bilemiyoruz, herhalde çok sıkıntı çekiyorlardı. Şimdi ise, korunmaları için her türlü kolaylık ve imkan ortaya çıkmıştır. Hayız hususunda kadınlara o zaman gösterilen dini hükümlerdeki kolaylıkları kaldırmak istemiyoruz. İsteyen aynı kolaylıkları sürdürebilir. Ama isteyen kadın da, bugünkü kolaylıklardan istifade ederek, dini hükümleri yerine getirmesini kolaylaştırmış olur”⁸³.

b- Delillerin Değerlendirilmesi

Bu görüşün dayandığı ve yukarıda üç madde halinde verilen delillerin şu şekilde eleştirilmesi mümkündür:

i - Yukarıda, özel günlerindeki bayanların namaz ibadeti konusu işlenirken ifade edildiği gibi, bu görüş sahiplerinin, konu hakkında açık bir ayetin bulunmadığını gerekçe gösterip, konu hakkında mevcut olan sünnet verilerini ve ilk dönem uygulamalarını, ya göz ardı ederek, ya da işlerine geldiği şekliyle yorumlayarak bir hükme varmaları usülen yanlıştır. Örneğin, Y. Nuri Öztürk, konu hakkındaki hadis verilerinin sağlıklı olmadığını iddia ederek reddetmekte, görüşünün yalnızca Kur'an'a dayandığını iddia etmekte; H. Atay ise, Hz. Peygamber tarafından adet gören hanımların oruç tutmada serbest bırakıldıkları şeklinde bir kolaylığın sağlandığını benimsemekle, adetli bayanın oruç tutabileceği görüşüne ayet nassı yanında hadisten de delil olduğunu ifade etmektedir. Halbuki, konu hakkındaki rivayetler, bayanın bu halde iken oruç tutamayacağı şeklinde olup, aksine hayızlı halde iken oruç tutulabileceği şeklinde ruhsat hükmünü veren bir hadis ya da ilk dönem uygulaması bilinmemekte, Atay da, iddia ettiği sünnet verisini ortaya koyama-

⁸² Kaynaklarda verilen bilgiye göre, Yahudi toplumunda, özel hallerindeki bayanlar necis olarak görülür ve kendilerinden, mümkün olan her şekilde uzak kalmaya gayret edilirdi. Bu sebeple, bayanlar insanlardan uzak tutulduğu gibi, mabetlerden de uzak tutulur ve hatta ibadet etmeleri bile yasaklanırdı. Hristiyanlıkta ise, bayanların bu hallerine dikkat edilmediği, hatta özel günlerindeki bayanlarla cinsel ilişki bile kurulduğu bilinmektedir. Bkz. Kurtubi, *a.g.e.*, I, 81 (Mısır 1967 baskısından); Zemahşeri, *Keşşaf*, I, 361; M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser ts, II, 776; Yukarıda zikredilen görüş sahipleri, Müslüman bayanın özel günlerindeki ibadet yasağını, bu görüşlerin İslâm toplumuna bir yansıması olarak görmekte ve eleştirmektedirler. Hal bu ki, İslâm bu konuda orta bir yol izlemiş, özel hallerinde bulunan bayanlarla beşeri diyalogün kesilmesi yönünde bir düzenleme getirmemiş, ancak, bazı ibadetleri yapmalarına engel konulmuştur. Bu haliyle, İslâm'ın getirdiği düzenleme, diğer kültürlerin yansıması değil, farklı bir düzenleme olarak değerlendirilmelidir.

⁸³ Atay, *a.g.e.*, I-III, 28.

maktadır⁸⁴. Şüphesiz ki, daha sahih olarak ortaya konacak sünnet verisi, hükmün de değişmesini gerektirecektir. Yasaklama şeklindeki hadisleri, ruhsat şeklindeki bir görüş için delil yapmak, ne derece ilmilik arz etmektedir.

ii - Adet halindeki bayanın oruç tutmasının yasak olmadığı, ancak bu halde oruç tutulup tutulmamasının bir ruhsat olduğu şeklindeki hükme ulaşabilmek için “*Kur’an hastaya oruç tutmama ruhsatı vermiştir. Ayrıca hayızla alakalı olarak Kur’an eza⁸⁵ nitelemesinde bulunmaktadır. Buna göre, hayız gören bayan, bu günlerinde bir nevi hasta sayıldığından, bu durumdaki bayan dilerse orucunu tutmayabilir⁸⁶*” şeklinde gerçekleştirdikleri akıl yürütme/kıyas işlemi de sağlıklı değildir. Çünkü, bizzat Kur’an tarafından **eza** ibaresinin **hastalık (maraz)** anlamına kullanıldığı açıklanmış değildir ki, hasta olanlarla ilgili olarak Kur’an’da tanınan ruhsat, adet halindeki bayan için de geçerli kılınsın. Bir önceki bölümde değinildiği gibi, İslâm alimleri “eza” ifadesini, tiksinti veren, nafoş kokusu ve kirlilik sebebi olması nedeniyle, kişilere sıkıntı veren/eziyet veren bir durum anlamında açıklamışlardır ki, bu anlam kelimenin sözlük anlamı ile de paraleldir. Nitekim İslâm alimlerinin tamamı, hayız kanı ile istihaze kanını/hastalık sebebiyle gelen kanı, konu hakkında mevcut olan hadis sebebiyle, farklı değerlendirmişler⁸⁷, asıl maraz anlamını istihaze kanı gören bayan için kullanmışlardır. Ne var ki, bu haldeki bayanın bile, kanamayı durduracak tedbirler alması halinde, abdest alarak namazını kılacağına hükmettikleri⁸⁸ gibi, bu bayanın –gücü yetmesi halinde- oruç tutacağını⁸⁹ benimsemişlerdir.

Özel günlerindeki bayanın ibadeti ile, fiziksel rahatsızlığı bulunan bayanın ibadeti arasında benzerlik kurarken, “*iki olay arasında illet birliği bulunmadan yapılan kıyasın geçersiz olacağı*” gözden kaçırılmıştır.

iii - Bayanların, özel günlerinde oruçlarını, diledikleri takdirde, tutabilecekleri şeklindeki görüşe, Kur’an’daki hastalarla ilgili olarak oruç tutmama ruhsatının⁹⁰ delil olarak kullanılması da yanlıştır. Çünkü, Kur’an’da hasta için oruç tutmama ruhsatı verilmişse de, özel günlerindeki bayanlar için böyle bir hüküm söz konusu edilmemiştir. Hastalarla ilgili olan hükmü, adet halindeki bayana, kıyas yolu ile vermek yanlıştır. Çünkü, adet görmenin ibadetlere etkisi, adet kanamasının fiziksel rahatsızlık oluşturup, bu halde iken ibadet yapmanın kişiye sıkıntı verecek olmasından mı, yoksa bireyin ibadet etmesine, Allah huzuruna ibadet etmek için çıkmasına bu kanamanın oluşturduğu kirliliğin engel teşkil etmesinden mi olduğu net olarak, akli ile kavranılabilecek bir durum değildir. Teknik tabirle ifade etmek gerekirse, ilk dönemden beri benimsenen görüşe göre, özel günlerinde bayanların namaz kılıp oruç tutmalarının yasaklanmasının illeti, onların gördükleri adet kana-

⁸⁴ Bkz. Atay, a.g.e., I-III, 28.

⁸⁵ Bakara 2/222.

⁸⁶ Bu görüşü savunanlara örnek olarak bkz. Y. Nuri Öztürk, *Kur’andaki İslam*, s.451, 452; Atay, a.g.e., I-III, 27,28.

⁸⁷ Nitekim sünnet verileri de bu iki kanın farklı olduğuna delildir. Bkz. Müslim, “Hayz”, 62, 63, 64.

⁸⁸ İbn Kudâme, a.g.e., I, 376 vd.

⁸⁹ Nitekim hadiste verilen hüküm de “*şayet gücün yeterse, özür kanı devam ederken orucunu tut*” şeklindedir. Bkz. Ebû Davud, “Tahâre”, 109.

⁹⁰ Bakara 2/185.

ması sebebiyle hükmen kirli sayılmalarıdır. Bu haldeki bayanların ibadet etmeye güç yetirip yetirmemeleri, kendileri hakkındaki yasak hükmünü de-ğiştirmemektedir. Nitekim, hadislerde hayız ve nifas kanaması ile özür diye bilinen kanamaya (istihaza kanı) maruz kalan bayanla ilgili olarak, farklı hükümlerin uygulanması da, bu kıyasın yanlış olduğuna açık delildir. Kadınların, özel günlerinde namaz ve oruç ibadetini hakkıyla yerine getirmekten aciz kalmaları, bu kanamanın oluşturacağı fiziksel kirlilik, koku ve psikolojik tedirginlik ve gerilimden bayanların uzak kalamamaları, konu hakkındaki hükmün illeti değil de, hikmetlerinden birkaçı olabilir.

Konu hakkında yeni ve farklı görüşe sahip olanlar, asırlar boyu benimsemiş olan klasik görüşü tartışmakta/eleştirmekte ısrarlı iseler, bu yasak hükmünün illetinin ne olduğu ve bu illetin değişip değişmediği hakkında tartışma açmaları daha tutarlı olurdu. Halbuki onlar, ilk dönemden beri yerleşmiş olan uygulamayı ve ilgili rivayetleri bir çırpıda yok sayarak, yalnızca akılları ile bir hükme ulaşmak istemişlerdir ki, bu, usül açısından ciddi bir hatadır. Çünkü, tartışılan alan, akıldan öte, nakille söz söylenmesi gereken bir alandır. Bu nedenle, klasik dönem alimleri de, konu ile ilgili yasak ve cevaz şeklindeki hükümlerini, nakli delillere dayandırma zorunluluğu duymuşlar, özellikle bu alanda, içtihat kaynaklı görüş bildirmekten, yani yorum yapmaktan kaçınmışlardır.

iv- Özel günlerindeki bayanların oruç tutmalarının, hükmen kirli bulunmaları sebebiyle, yasaklanmış olduğu görüşüne karşı, oruçlu iken iradesi dışında cünüp olan kimsenin orucunun bozulmadığı ve oruca cünüp iken başlanabileceği şeklindeki hükümlerle⁹¹ eleştiri getirilebilir. Çünkü, cünüp olma halinin hükmü kirlilik oluşturduğu bizzat Kur'an nassı ile sabittir.

Bu eleştiriye şu şekilde cevap vermek mümkündür: Kişi, cünüplük sebebiyle oluşan hükmü kirlilikten yıkanmakla kurtulmaktadır. Adet ve lohusalık halinden ise, tabii sürecinden önce, bu hali sonlandırmak ya da yıkanmakla bu halden kurtulmak, kişinin elinde olmadığı için, bu hallerde oluşan hükmü kirlilik, kanamanın bitimine kadar devam etmektedir. Genel olarak bu tür durumlar birkaç gün devam ettiği⁹² ve bu günlerde bayanlar, ibadet için gerekli olan hükmü kirlilikten de temiz bulunma şartını yerine getiremeyecekleri için, bu halde iken yapacakları ibadetleri geçersiz sayılacağından, sözü edilen durumlarda ibadet etmeleri yasaklanmıştır.

v- Şüphesiz ibadetler, diğer dinlerde olduğu gibi, İslâm'da da dinin özünü teşkil ettiğinden, ibadetlerle ilgili şartları ve engelleri belirleme, tamamıyla dinin kurucusunun hakkı olup, O'nun belirlediği ibadet kuralları, kutsal metinler veya elçiler aracılığı ile duyurulmaktadır. Yani, özel günlerindeki bayanların oruç tutmasının yasak görülmesi, İslâm alimlerinin içtihadı olmadığı için, bu hükmün oluşmasında kadın karşıtlığı şeklinde oluşan kültürel

⁹¹ Cünüp bir halde oruca başlanılabileceği ve oruçlu iken, insanın iradesi dışında (uykuda ihtilam olmak gibi) gerçekleşen cünüplük halinin oruca engel olmadığı ile ilgili geniş bilgi için bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 47-50.

⁹² Adet ve nifas hallerinin asgari ya da azami olarak ne kadar devam edebileceği ile ilgili İslam hukukçularının görüşleri, ilmihal kitaplarından öğrenilebileceği için burada, bu hususa yer verilmeyecektir.

bir etki de söz konusu değildir. Öte yandan, ibadet ilkelerinin hepsinin akıl ile değerlendirilmesi de mümkün değildir. Örneğin, temiz bir insanın namaz kılmak için abdest almasının niçin gerekli olduğu, abdest esnasında başın meshedilmesinin niçin şart olduğu akıl ile açıklanamaz. Ancak, namazın sahih olması için abdest, abdestin sahih olabilmesi içinse, başın meshedilmesinin gerekli olduğu İslâm'ın ibadet kurallarındandır. Bu nedenle, İslâm alimleri genellikle, ibadetler hususunda söz söylerken, yorumdan/içtihtattan kaçınmışlar, ibadet ahkâmını tamamen naslarla belirlemeye dikkat etmişlerdir. İslâm alimlerinin bu hassasiyetleri, klasik dönem eserlerine göz atıldığında hemen dikkat çekmektedir. Hatta, bu nedenle, ibadetler alanını yorumların/ kıyasın cari olmadığı bir alan olarak nitelemişlerdir.

III- ÖZEL GÜNLERİNDEKİ KADININ HAC İBADETİ

Haccın rükünlerinden biri olan ziyaret tavafinın (= *tavaf-ı ifada*) vakti; Kurban bayramı birinci günü şafak attığı zaman başlayıp, ömür boyu devam eder. Ancak, bu tavafın bayram günleri içinde yapılması, bazı alimlere⁹³ göre vacip, bazılarına göre⁹⁴ ise sünnettir. Ebû Hanife'ye göre, farz olan tavafın bayram günlerinde yapılması vacip olduğundan, bu tavaf bayram günlerinde yapılmadığında, ceza olarak bir kurban kesilmelidir⁹⁵. Ancak ziyaret tavafı bazı özel durumlar sebebiyle, sözü edilen günlerde yapılamadığında ceza gerekmez.

Kabe'yi tavaf etme dışındaki hac menasiki yerine getirilirken, hacı adayının hükmü kirlilikten temiz bulunmasının şart olmaması sebebiyle özel günlerindeki bayanların da bu görevleri yerine getirebilecekleri, ittifakla kabul edildiğinden, tavaf dışında özel günlerindeki kadınların diğer hac erkanını yapıp yapamayacakları hakkında herhangi bir tartışma bilinmemektedir⁹⁶.

Özel günlerindeki kadının tavafı ile ilgili rivayetlerden biri şöyledir: *H. Aişe diyor ki; Rasûlullah ile birlikte, haccetmek için yola çıkmıştık. Harem-i Serife gelince, ben adet görmeye başladım. Bu halimle haccedemeyeceğim diye, ağlıyordum. H. Peygamber yanıma geldiğinde ağladığımı gördü ve sordu. Ben, herhalde bu yıl hac yapamayacağım, dedim. Bana, sen adet mi görüyorsun, dedi. Evet cevabımı duyunca, ' Bu hal, Allah'ın kadınlar için yazdığı bir kaderdir. Merak etme, sen hacıların yaptığı şekilde bütün hac eylemlerini yap, ancak temizleninceye kadar Kabe'yi tavaf etme' buyurdu⁹⁷.*

Bu anlamdaki hadisler delil kabul edilerek, İslâm hukukçuları; gerek abdestsiz olan erkek ve kadınların, gerekse adet ve nifas halindeki bayanla-

⁹³ Ziyaret tavafinın bayram günlerinde yapılması, Hanefilere göre vacip, Malikilere göre ise, bu ayın içinde yapılması vaciptir. Bkz. Salim Ögüt, "Hac", *Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, II, 117.

⁹⁴ Ziyaret tavafinı bayram günleri içinde yapmak, Şafii ve Hanbelilere göre sünnettir. Bkz. Ögüt, "Hac", *GYA*, II, 117.

⁹⁵ Merğînânî, *el-Hidaye*, I, 168.

⁹⁶ Tavaf dışındaki hac menasikinin abdestsiz olarak yapılabileceği hakkında icmâın varlığı ifade edilmektedir. Bkz. San'ânî, *Sübülü's-selam*, I, 173.

⁹⁷ Buhârî, "Hayz", 1, 7; "Hac", 71; "Edahi", 3, 10; Müslim, "Hac", 119, 120; Ebû Davud, "Menâsik", 23; Bu rivayetin değişik varyantları ile farklı hadis kaynaklarında tahrîr edildiği ile ilgili bilgi için bkz. Zeylâî, *Nasbu'r-râye*, III, 122, 123.

rın, hac ibadeti için gerekli olan –tavaf dışındaki- bütün eylemleri yapabileceklerinde icma etmişlerdir⁹⁸.

Hiz. Peygamber'in adet gören eşine hitaben söylediği; "bu halde iken tavaf yapma" şeklindeki yasağı bağlamında, tavaf esnasında hacı adayının hükmi kirlilikten temiz bulunmasının şart olup olmadığı ise tartışılmıştır.

Konu hakkındaki tartışmalar günümüzde biraz da boyut değiştirerek devam etmektedir⁹⁹.

Makalenin önceki bölümlerinde ele alınan konulardan da anlaşılacağı üzere, namaz gibi ibadetlerde hem hades-i asgar/ küçük hükmi kirlilik diye bilinen abdestsizlik halinden hem de hades-i ekber/büyük hükmi kirlilik diye bilinen cünüp olma, hayız kanı görme gibi hallerden temiz bulunmak şart iken, oruç ibadetinin sahih olabilmesi için küçük hükmi kirlilikten temiz bulunmak şart değildir. Bu nedenle oruç tutulurken abdestli bulunmanın gerekli olup olmadığı tartışılmamıştır. Tavafıla ilgili nasların gerek sübutunun tevatür derecesinde kati olmayışından gerekse delaletinin açık olmayışından dolayı, tavaf esnasında her iki türüyle hükmi kirlilikten temiz bulunmanın şart olup olmadığı tartışılmış ise de, biz makalenin hacmini fazla zorlamamak için burada yalnızca hayız ve nifas halindeki kadının yapacağı tavafın sahih olup olmayacağı, diğer bir ifadeyle bu haldeki kadının hac esnasında tavaf yapıp yapamayacağı hususundaki tartışmayı ele almayı düşünmekteyiz¹⁰⁰.

A - Tavaf Esnasında Büyük Hükmi Kirlilikten Temiz Bulunmanın Hükümü

Bu bölümde, cünüp, hayız yada nifas hallerindeki müslümanın, bu halde iken tavaf yapıp yapamayacağı ile ilgili görüşler tartışılacaktır. Aşağıda sunulacak tartışmanın, tavaf esnasında abdestli bulunmanın hükümü ile ilgili olan tartışmadan ayırt edilmesini sağlamak amacıyla, başlıklarda "gusül/yıkama gerektirecek kirlilik" kavramı kullanılmıştır.

1 - Tavaf Esnasında Gusül Gerektirecek Kirlilikten Temizlenmenin Sünnet Olduğu

Tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın; farz, vacip ya da sadece sünnet olduğu, öte yandan, taharetin tavaf için mi, yoksa başka bir sebepten dolayı mı istendiği tartışılmıştır¹⁰¹.

Hanefi ekolünden İbn Şüca' gibi bazı alimler¹⁰², tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın sadece sünnet olduğunu iddia etmişlerse de, bu

⁹⁸ Buhârî, "Hayz", 7; Merğınânî, *a.g.e.*, I, 31; İbn Rüşd, *a.g.e.*, I, 78; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 348; San'ânî, *a.g.e.*, I, 173

⁹⁹ Sayın Atay konunun yalnızca Kur'an perspektifinde tartışılması gerektiğini ifade ederek, Kur'an'ın hayız halini sadece cinsi münasebete engel saydığını belirtmekte, buradan hareketle, hükmi kirliliğin tavafa engel görülmesinin doğru bir görüş olmadığı gibi, Kur'an'la çelişeceğini, düzeltilmesi gerektiğini iddia etmektedir. Bkz. Hüseyin Atay, *Kur'an'a Göre Araştırmalar*, IV, 149 vd.

¹⁰⁰ Konunun diğer boyutu ile ilgili tartışma hakkında geniş bilgi için bkz. N. Dalgın, *Gündemdeki Tartışmalı Dini Konular*, Etüt yayınları, İst. 2004, s. 120-142.

¹⁰¹ Merğınânî, *a.g.e.*, I, 165; Hiz. Peygamber'in tavaf etmek istediğinde önce abdest aldığı, sonrasında tavaf ettiği şeklinde sahih olan rivayetler dolayısı ile, bu hareketin sünnet olduğunda kuşku yoksa da, tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın hükmünün yalnızca sünnet olduğu görüşüne itiraz vardır. Yani, İslam alimlerinin çoğunluğu, bunun daha üst düzeyde (farz veya vacip) bir hüküm içerdiğini benimsemişlerdir. Bkz. Şevkânî, *a.g.e.*, V, 111-112.

görüşü nakledenlerden Merğınani¹⁰³, görüşün zayıf olduğuna işaretle, bu görüşü “denildi ki/kîle” diye nakletmiştir.

Bu görüşte olanlar; tavafin, Arafat'ta vakfe gibi haccın bir rüknü olduğundan hareketle, vakfede temizlik şartı olmadığı gibi, burada da olmamalıdır demişlerdir¹⁰⁴. Bu yaklaşımlarına nazaran, tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın sünnet görülüşü, muhtemelen, Hz. Peygamber'in tavaf öncesinde abdest aldığı rivayetine¹⁰⁵ dayanmaktadır. Bu görüşü benimseyenler bile, hayız halinde iken yapılan tavaf sebebiyle kurban cezası gerekeceğini belirtmişlerdir. Bu cezadan hareketle, tavaf esnasındaki temizliği sünnet gören Hanefilerin bile, bu eylemi diğer sünnetlerden farklı gördükleri, söylenebilir.

2 - Tavaf Esnasında Gusül Gerektirecek Kirlilikten Temizlenmenin Vacip Olduğu

Hanefilerin çoğunluğu, tavafin temiz bir şekilde (= abdestli olarak, adet veya cünüplükten temizlenmiş olarak) yapılmasının farz olmayıp vacip olduğu görüşündedirler¹⁰⁶. Nitekim, mezhepte sahih görülen de bu görüştür¹⁰⁷. Hanefi hukukçuları bu görüşe; tavafla alakalı olan ayetin¹⁰⁸ mutlak ifadeli olmasından ve “dikkat edin tavaf namazdır, ancak tavaf esnasında konuşmak mübahtır, kim tavaf yaparken konuşursa hayır söylesin” şeklindeki hadisin¹⁰⁹ yalnızca bir benzetme olduğu, gerçek anlamda tavafin bir namaz olmadığı yorumundan hareketle ulaşmışlardır¹¹⁰. Yani, kendi ilkeleri doğrultusunda hareket etmişler ve; konu ile ilgili hadisleri iki ayrı açıdan değerlendirecek şu yorumu yapmışlardır:

Birincisi; *“hayız halinde, tavaf dışında, haccın diğer rükünlerini yap, yalnızca tavaf etme”* şeklinde zikredilen rivayetler haber-i vahid olup, bunlar ilgili ayette belirtilen “Beyt'i tavaf edin...” hükmüne, “bu tavafı temiz bir halde yapın” şeklinde ilave bir hüküm getirmektedir. Halbuki, ayetin hükmü üzerine yapılacak ziyade, bu tür haber-i vahitlerle olmaz. Bu nedenle, ayetin mutlaklığına göre hüküm vererek, tavaf esnasında temizliğin farz olmadığını ifade etmişlerdir. Ancak, onlara göre, haber-i vahid yakîn/kesin ilim/bilgi ifade etmese de, bu yolla gelen haber/ emir vücup ifade ettiğinden,

¹⁰² Serahsî, *a.g.e.*, IV, 38.

¹⁰³ Merğınanî, *a.g.e.*, I, 165.

¹⁰⁴ İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397.

¹⁰⁵ Bu rivayet daha önce, tavaf esnasında abdestli bulunmanın yalnızca sünnet olduğu görüşüne delil olarak zikredilmişti. Bkz. Şevkânî, *a.g.e.*, V, 111.

¹⁰⁶ Merğınanî, *a.g.e.*, I, 165; İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397; Şevkânî, *a.g.e.*, V, 112.

¹⁰⁷ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 38.

¹⁰⁸ Hac 22/29

¹⁰⁹ Tirmizî, “Hac”, 112; Nesai, “Menâsik”, 136; Dârimî, “Menâsik”, 32; Ahmed b. Hanbel, III, 414, IV, 64. Tirmizî, bu hadis ile ilgili olarak; rivayetin İbn Abbas'dan mevkufen başka tariklerle de geldiğini, ancak, merfu olarak yalnızca Ata b. es-Saib yolu ile geldiğini ifade etmekte, sıhhati hakkında herhangi bir nitelemeye bulunmamaktadır. Hadislerin özellikle illetleri varsa, dikkat çekmeyi prensip edindiği halde, bu rivayet hakkında, ilim ehlinin çoğu bu hadis ile amel etmektedir, demekle yetinmiştir. Zeylaî ise, hadis hakkında şu bilgiyi vermektedir: İbn Hibban hadisi Sahih'ine almıştır. Hakim, el-Müstedrek'inde nakletmiş, ancak, sıhhati hakkında söz söylememiştir. Taberani, İbn Ömer'den merfu bu hadisi tahrir etmiştir. Bkz. Zeylaî, *Nasbu'r-râye*, III, 57, 58.

¹¹⁰ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 38; İbnü'l-Kayyım da, tavaf ile namaz arasındaki farklılıkları teferruatlı bir şekilde vererek, bir nevi Hanefilerin görüşünün isabetli olduğunu teyit etmiştir. Bkz. İbnü'l-Kayyım, *l'lamü'l-muvakkîn*, Beyrut 1991, III, 29.

konu ile ilgili hadislerdeki ifadelerden, tavaf esnasında temiz bulunmanın farz değilse de, vacip olması gerektiği hükmünü çıkarmışlardır. Buna göre, hükmen kirli olan şahsın tavafı geçerli (mu'teddün bih) olmakla birlikte, efdal olanın, bu tavafın temiz bir halde iken tekrar yapılması olup, bu yapılmadığında, ceza olarak bir kurban gerekmektedir¹¹¹.

Bazı Hanefiler, hayız halinde iken tavaf yapılmasını yasaklayan rivayetlerdeki bu yasağın gerekçesini, tavaf esnasında Mescid-i Haram'a girilecek olması, - bu halde iken mescide girmenin ise başka hadislerle de yasaklanmış olduğu¹¹²- şeklinde düşündüklerinden, temizliğin tavaf için şart olmadığını/talep edilmediğini¹¹³, yani, hükmi kirlilik halinde iken yapılan tavafın da geçerli olduğunu savunmuşlardır¹¹⁴. Ancak, onlara göre de, cünüp ya da hayız halinde iken yapılmış olan tavaf için ceza olarak kurban kesilmesi gerekmektedir.

Yani, onlara göre, tavafın vücut bulması için gerekli olanın, Kabe etrafında belli sayıda dönülmesidir. Bu yapıldığında, tavaf vücut bulmuş olup, ayetteki "Beyt'i tavaf edin" emir yerine getirilmiş olmakta ve hac için gerekli görülen tavaf rüknü ifa edilmiş sayılmaktadır. Tavaf esnasında bireyin hükmen kirli olması, tavafın oluşması için engel değildir. Tavaf esnasında hacı adayının gusül gerektiren kirlilikten temizlenmiş olması, tavaf esnasında Mescid içine zorunlu olarak girilecek olmasından dolayı, Sünnet tarafından öngörülen bir düzenleme olup, haber-i vahit şeklinde bile olsa, bununla da amel edilmesi gerekmektedir. Haber-i vahitle gelen emrin en fazla vücup ifa de etmesinden dolayı, tavaf esnasında abdestli bulunmak vacip olarak kabul edilmiştir.

Bazı Hanefiler ise, adet halinde iken tavaf yapılmamasını ifade eden rivayetlerden, temizliğin tavafın oluşması için gerekli olduğunu anlamışlardır. Buna göre, temizlik şartına uyulmadan tavaf yapıldığında, tavafın eksik olacağını, ancak, konuyla ilgili rivayetin haber-i vahit olmasından dolayı, temizliğin tavafın bir rüknü değil, tavafın vacibi olarak görülmesi gerekmektedir.

¹¹¹ Serahsî, *a.g.e.*, IV, 38.

¹¹² Cünüp ve hayızlı bayanın mescide girmesini yasaklayan rivayet şöyledir: Ümmü Seleme anlatıyor. Hz. Peygamber, Mescidin avlusuna girdi ve yüksek bir sesle şöyle dedi: "*Cünüp ve hayızlının mescide girmesi helal değildir*". Bkz. İbn Mace, "*Tahâre*", 126; Bu anlamda bir rivayetin Hz. Aişe kanalıyla da geldiği bilinmektedir. Rivayetleri, Ahmed b. Hanbel, Taberani ve İbn Ebi Hatim eserlerinde nakletmişlerdir. İbn Kattan hadisin hasen olduğunu, Hattâbî, bu hadisi ulemanın zayıf bulduğunu belirtirken, İbn Mace'deki rivayet hakkında Heysemi, isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir. Rivayeti ve hakkındaki söylenenleri eserinde nakleden Zeylaî ise, rivayetin bir tarikiyle hasen olduğunu söylemiştir. Bkz. Zeylaî, *a.g.e.*, I, 193-195. Hanefiler bu hadisle amel ederek, cünüp ve hayız-nifas halindeki bayanın mescide girmesinin haram olduğuna hükmetmişlerdir. Bkz. Merğînânî, *a.g.e.*, I, 31. Ancak, Şafiiler, hadisten, cünüp ya da hayızlı kimsenin Mescitte oturmasının yasaklandığını anladıklarından, mescitten gelip geçmenin yasak olmayacağına hükmetmişler, bu görüşlerine, Nisa 4/43. ayeti hakkında İbn Abbas ve başkalarından gelen şu yorumu delil getirmişlerdir: "*Ey inananlar, sarhoşken ve cünüpken namaza yaklaşmayın...*" bundan kasıt, namaz kılınacak yerlere yani, mescitlere yaklaşmayın, demektir. Nitekim ayetin devamında, "*illâ âbiri sebîlin*" (= ancak yolu geçmek amacıyla mescide girenler müstesna), namazda yol geçmek olmayacağına göre, burada, cünübe yasak olan şey Mescide gelip oturmadır, oradan geçip gitmek değildir. Bkz. Şirbînî, *a.g.e.*, I, 71; Kurtubî de, ayetin sebebi nüzulü dolayısı ile, bu yorumu sahih görmektedir. Bkz. Kurtubî, *el-Câmi li ahkâmi'l-Kur'an*, V, 212,211.

¹¹³ San'ânî, *a.g.e.*, I, 173; Haraşî, *Şerh ala Muhtasarı Seyyidi Halil*, Beyrut Dâr Sadır, I, 209; İbn Hümmam, Kemaleddin Muhammed b. Abdülvahid, *Fethu'l-kadir*, Beyrut ts., I, 147.

¹¹⁴ Bâbertî, *el-İnaye* (İbn Hümmam, *Fethu'l-kadir* ile birlikte), I, 147.

Buna göre, temiz bulunmaksızın/hükmi kirlilik halinde yapılan tavafin tamamen geçersiz olduğu söylenemez.

Bu anlayışa göre, hükmi kirlilik halinde tavaf yapıldığında ortaya çıkan eksiklik, vacibin ihlalden dolayı oluştuğundan, şahsın bu hatayı gidermesi için ya tavaflı tekrar etmesi ya da bir kurban kesmesi gerekmektedir. Burada ki durum, bir nevi, fatihasız kılınmış namaz gibidir. Hanefilere göre, fatihanın okunması namaz için gerekli bir kıraat ise de, ilgili nas haber-i vahid şeklinde olduğundan, onlara göre, namazda fatihanın okunması vacip olup, terk eden kimsenin sehiv secdesi yapması ile namazı sahih bir şekilde tamamlanmış sayılmaktadır.

Tavaf için hadesten taharetin, gerek tavaf esnasında Mescid'e girilecek olması nedeniyle, gerekse tavafin oluşumu için gerekli/ vacip kılındığını düşünen Hanefilere göre, hem haccın bir rüknü olan ziyaret tavafinı, hem de kudüm ve veda tavafları gibi nafil tavafları; cünüp, hayız ya da nifaslı bir halde yapmak günah olmakla birlikte, kirlilik halinde yapılan tavaf geçerli sayılmakta, ancak, tavafla ilgili bir vacibin çiğnenmesi nedeniyle, şahsın ceza olarak büyük baş bir kurban kesmesi gerekmektedir. Ancak, böyle bir suç işlendikten sonra, imkan bulup, temiz bir şekilde tekrar Kabe tavaf edilirse, bu ceza düşmektedir¹¹⁵.

Ahmed b. Hanbel ve arkadaşlarından gelen bazı rivayetlere göre, onların da bu konudaki tartışmada, Hanefilerin çoğunluğu tarafından benimsenen yaklaşım benzeri bir görüşü benimsedikleri söylenebilir. Ahmed b. Hanbel'den gelen nakilleri eleştirel olarak değerlendiren İbn Teymiyye, onun ifadelerinden hareketle; tavaf esnasındaki temizliği bir rükun olarak görmediğinin anlaşıldığını ifade etmektedir. Buna göre, tartışmada geriye kalan kısım, tavaf esnasındaki temizliğin ya sünnet görülmesi, ya da vacip görülmesidir. Temiz bulunmaksızın tavaf yapana ceza gerekip gerekmeyeceği ile ilgili rivayetler iyice incelendiğinde, sanki onun, unutarak ya da bilmeyerek, temiz bulunmadığı halde tavaf edenin tavafinın geçerli olacağı ve ceza gerekmeyeceği şeklindeki görüşte olduğu, aksi halde, ceza olarak kurban kesmesini önerdiği, ifade edilmektedir.

3 - Tavaf Esnasında Gusül Gerektirecek Kirlilikten Temizlenmenin Farz Olduğu

İslâm alimlerinin çoğunluğu, konuyla ilgili olarak nakledilen; Hz. Peygamber'in Aişe ve Esmâ binti Humeys'a hitaben "*Kabe'yi tavaf dışında, hacıların yaptığı bütün amelleri yapabilirsin*"¹¹⁶ şeklindeki hadis yanında, Kabe'yi tavafin namaz ibadetine benzetilmesi ile ilgili; "*Kabe'yi tavaf bir namazdır, ancak Allah burada konuşmayı helal kılmıştır, tavaf esnasında konuşacak olan hayır konuşsun*"¹¹⁷ şeklindeki rivayete ve "*Hz. Peygamber'in Mekke'ye*

¹¹⁵ İbn Hümam, *a.g.e.*, I, 146, 147; İbn Kudâme, *el-Muğni*, I, 348; Meydani, Abdülğani el-Ğanîmi, *el-Lübab şerhu'l-Kitab*, (Dersaadet) ts., I, 48; Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslam İlmihali*, s. 596.

¹¹⁶ Buhârî, "Hayz", 7; "Hac", 81; Müslim, "Hac", 119, 120, Ebû Davud, "Menasik", 23.

¹¹⁷ Nesai, "Menasik", 36; Darimi, "Menasik", 32; Hakim, *el-Müstedrek*, Beyrut ts., I, 459; Ayrıca bkz. Zeylaî, *Nasbu'r-riyâh*, III, 57; San'ânî bu anlamdaki hadisin sahih olmadığını belirtmektedir. Bkz. San'ânî, *a.g.e.*, I, 173.; Ancak, Kastallânî, adet halindeki bayanın tavaf yapamayacağı hükmünü değerlendirirken, bu hadisi delil olarak

geldiğinde, önce abdest alıp, sonra tavaf ettiği"¹¹⁸ şeklindeki habere dayanarak, Müslüman bayan yada erkeğin, büyük ve küçük hades diye bilinen hükmi kirlilikten bütünüyle, temiz bulunmasını tavafın şartı/farzı görmüşler, aksi halde, yapılacak tavafi geçersiz saymışlardır. Çünkü, bu alimler, Hz. Peygamber'in adet halinde tavafi yasaklamasından; tavaf için temizliğin(=hadesten taharetin) farz olduğu hükmüne ulaşmışlardır. Ayrıca, tavafın namaz olduğu şeklindeki hadisten de, gerçek anlamda tavafın bir namaz olduğunu anladıklarından, namaz esnasında hükmi kirlilikten uzak bulunmak şart olduğu gibi, tavaf esnasında da şart/farz olması gerektiği sonucuna ulaşmışlardır¹¹⁹. Hz. Peygamber'in tavaf öncesinde abdest aldığı şeklindeki uygulamasını da, "tavaf edin" şeklindeki ayetteki kapalılığa, "abdestli olarak tavaf edin" şeklinde bir açıklık getirdiği düşüncesiyle, tavaf için abdest almanın farz olduğuna hükmetmişlerdir.

Mâlikî, Şâfiî ve bazı Hanbelî ekolü alimlerinden oluşan bu gruba göre, tavaf esnasında temiz bulunmanın farz olması nedeniyle, cünüp ya da adetli bir halde yapılacak tavaf geçersiz olup¹²⁰, gusül alındıktan sonra, bu tavafın yenilenmesi gerekmektedir¹²¹. Tavaf esnasında namaz abdesti gibi abdest almayı gerekli/farz gören bu alimler, diğer hükmi kirlilikten temiz bulunmayı evleviyetle gerekli bulmaktadırlar. Ancak, Ahmed b. Hanbel'den konu hakkında farklı görüşler nakledilmektedir. Bunlardan bazısı, onun da temizliği tavaf için şart gördüğü şeklindedir. Hatta, bazı arkadaşları, Ahmed b. Hanbel'in, abdestsiz olanın tavafının sahih olup olmadığı hususunda farklı görüşte olmakla birlikte, cünüp olanın veya hayızlı kadının tavafının ise, geçerli olmadığına bir kuşku taşımadığını belirtmişlerse¹²² de, Hanbeli ekolünün son dönem müntesiplerinden İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyım, bunun doğru olmadığını belirtmektedirler. Onlara göre, İmam Ahmed b. Hanbel, cünübün ve hayızlı bayanın tavafının da "geçersiz olduğu" şeklinde kesin bir görüşe sahip olmayıp, tevakkuf halindedir¹²³. Ayrıca, Ahmed b. Hanbel¹²⁴ ve Ebû Sevr'den; şahsın abdestsiz olduğunu bilerek, hükmi kirlilik halinde/abdestsiz olarak yapacağı tavafın geçersiz olacağı şeklinde görüş nakledilmektedir¹²⁵. Cünüp veya hayız halinde yapılan tavafın geçerli olduğu yönünde Ahmed b. Hanbel'den nakledilen görüşlerin, şahsın bu halini unutarak tavaf yapması durumunda, tavafının sahih olacağı şeklinde anlaşılmasının daha doğru olacağı söylenmektedir. Ancak, bu anlayıştan hareketle de,

kullanmaktadır. Bkz. Kastallânî, *İrşâdû's-sâri ila Sahihî'l-Buhârî*, I, 348; Zeylaî, hadisin merfu ve mevkuf olarak tahric edildiğini, bazı rivayet zincirlerinin zayıf olması karşısında, bazı sahih rivayet yolları sebebiyle, hadisin kuvvet kazanacağını ifade etmektedir. Bkz. Zeylaî, *Nasbû'r-râye*, III, 59, 60.

¹¹⁸ Buhârî, "Hac", 78; Şerhi için bkz. Aynî, *a.g.e.*, IX, 285.

¹¹⁹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 398; İbn Rüşd, *a.g.e.*, I, 419, 420; Merğînânî, *a.g.e.*, I, 165; Şirbînî, *Muğni'l-muhtac*, I, 485-487, 504; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX, 285; Vehbe Zuheyli, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, (çev. Komisyon), İst. 1992, IV, 36 vd.

¹²⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397; Aynî, *a.g.e.*, III, 257; Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, V, 112.

¹²¹ İbn Kudâme, *el-Muğni*, III, 398.

¹²² İbn Teymiyye, *Mecmûu Fetâvâ*, XXI, 229.

¹²³ Bkz. İbnü'l-Kayyım, *a.g.e.*, III, 27.

¹²⁴ Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397.

¹²⁵ Bkz. İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397.

Ahmed b. Hanbel'in, tavaf için temizliğin şart/farz olmadığı görüşünde olduğunun kesinlik kazandığı savunulmaktadır¹²⁶.

4 - Tavaf Esnasında Gusül Gerektirecek Kirlilikten Temizlenmenin Gerekli Olmadığı

Atâ, Hammad ve Mansur gibi, ilk dönem alimlerinin görüşüne göre, hükmi kirlilikten temizlenmiş olmak tavaf için gerekli değildir¹²⁷. Rivayete göre, sahabeden bir bayan Hz. Aîşe ile birlikte tavaf ederken, adet görmeye başlamış, Aîşe kadına tavafını bu halde iken tamamlattır¹²⁸. Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği söylenen bir habere göre ise, Hammad ve Mansur'a, temiz olmayan bir erkeğin tavaf yapmasının hükmü sorulduğunda, onlar bunda bir beis görmediklerini ifade etmişlerdir.

Kaynaklarda Ahmed b. Hanbel'den, tavaf için temizliğin şart olmadığı görüşünü benimsediğine dair rivayetler nakledilmişse de, İbn Teymiyye, bunun şöyle anlaşılmasının daha doğru olacağını ifade etmektedir: İslâm alimleri tavaf için temizliğin gerekli olduğunda ittifak etmişlerdir. Ancak, onlar; namaz için abdestin şart olduğu gibi, tavaf için de abdest şart mıdır, yoksa, tavaf için abdest vacip olup, mikatta ihrama girmeyi veya cemerata taş atmayı terk edenin yaptığı gibi, bir kurban kesmesi gerekir mi, hususunda tartışmışlardır.

Bilindiği gibi, Ahmed b. Hanbel'in, tavaf için abdestin farz olduğu görüşünü benimseyenler arasında olmadığı açıktır. Ancak ondan gelen görüşlerde o, temizlik şartına uyulmaksızın yapılacak tavaf sebebiyle, sahibine kurban cezası verilip verilmeyeceğinde net bir fikre sahip gözükmemektedir. Örneğin ondan nakledilen bir rivayette, o temiz olmadığını unutanın yapacağı tavafın, cezasız olarak geçerli olacağını söylemektedir. Yine o, kasıtlı olarak, cünüp ya da hayızlı bir bayanın tavaf yapmasının günah olduğunu kabul etmekle birlikte, bu haldeki tavaf için ceza kurbanı kesileceği, ya da tavafın yenilenmesi gerektiği hususunda, tevakkuf etmiştir¹²⁹. Bir başka rivayete göre o, böyle tavaf yapan kimsenin, Mekke'den ayrılmadan, bayram günleri içinde bu tavafı tekrarlamasının uygun olacağını, beldesine dönmüşse, bu haliyle haccının tamam olduğunu, ancak, ceza olarak bir kurban kesmesi gerektiğini belirtmiştir¹³⁰. Kendisinden nakledilen bir başka görüşte ise o, unutarak, cünüp olduğu halde tavaf yapanın tavafının, hiçbir ceza gerektirmesizin geçerli olacağını ifade etmektedir¹³¹.

Ebû Hanîfe'nin de, tavaf esnasında temiz bulunmanın gerekmediği şeklindeki görüşü benimsediği iddia edilmekte¹³² ise de, Hanefî kaynaklarından hiçbirinde, bu tür bir açıklamaya rastlamadık. Onun ve çoğu arkadaşının,

¹²⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 206.

¹²⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 208.

¹²⁸ İbnü'l-Kayyım, *I'lamü'l-muvakkûn*, III, 28.

¹²⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 210.

¹³⁰ İbn Kudâme, *a.g.e.*, III, 397.

¹³¹ İbnü'l-Kayyım, *a.g.e.*, III, 27.

¹³² Atay, *a.g.e.*, IV, 158, 164

temizlik şartının tavafin rüknü olmadığını kabul etmesi, ayrıca, Mescide girilerek tavaf yapılacak olması sebebiyle, tavaf esnasında temizliğin vacip kılındığını benimsemesi, tavaf esnasında temiz bulunmanın gereksiz olduğunu benimsediği anlamına gelmemektedir. Çünkü, tavaf esnasında temizliği şart görmeyip, belki sünnet görenlere göre, cünüp yada hayızlı iken tavaf yapan kimsenin tavaflı sahih olmakta, kurban kesmek gibi herhangi bir ceza da gerekmemektedir. Halbuki, Ebû Hanife, cünüp ya da hayızlı iken tavaf yapan kimsenin, tavaf esnasındaki temizlik şartını/vacibini ihlal etmesi nedeniyle, ceza olarak kurban kesmesi gerektiği şeklindeki mezhebinde oluşan hükme itiraz ettiği bilinmemektedir. Ayrıca, Serahsî'nin belirttiğine göre, Ebû Hanife'ye göre; bayram günlerinde cünüp olarak farz tavafları yapmış birisi, sonradan teşrik tekbirleri günleri çıkınca, bu tavaflarını iade etse, yine de kendisinin ceza olarak kurban kesmesi gerekir¹³³.

Muasıraştırmacılar Hüseyn Atay, tavaf esnasında temiz bulunma şartını Kur'an'a aykırı bularak reddetmekte, görüşünü delillendirirken, İbn Teymiyye (ö: 728/1327) ve İbnü'l-Kayyım'a (ö: 751/1350) dayandığını da ifade etmektedir. Ona göre, "İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü'l-Kayyım da, tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın gerekli olmadığını kabul etmekte, bu görüşleri ile onlar, Hanbeli mezhep görüşünü, bu konuda bir adım daha ileri götürmüşler, mezhepteki toleransı daha genişletmişlerdir. Hanefiler ise, Ebû Hanife'nin görüşüne ve Kur'an nassına rağmen, tavaf esnasında temiz bulunmayı vacip görerek, mezhepteki hoşgörü alanını daraltmışlardır"¹³⁴.

B - Görüşlerin Değerlendirilmesi

Kanaatimize göre, H. Atay, gerek *Ebû Hanife'nin* konu hakkındaki yaklaşımını, gerekse son dönem Hanbelilerinden olan İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyım'ın yaklaşımını yanlış olarak anlamış olup, bunların da kendi görüşü doğrultusunda görüş belirttiklerini ifade etmekle yanılığa düşmüştür.

Hanefilerin ve Ebu Hanife'nin görüşü hakkında, yerinde yeteri kadar bilgi verildiğinden, burada yalnızca, İbn Teymiyye ve İbnü'l-Kayyım'ın görüşlerine yer verilerek, onların konuya bakışları görülmüş olacak, ayrıca, bunların görüşünün Atay'ın görüşüne delil olup olamayacağı da netlik kazanacaktır.

İbn Teymiyye'nin (ö.728/1327) tavaf esnasında, namaz abdesti gibi bir abdeste gerek olmadığı, ancak tavaf esnasında abdestli bulunmanın müstahap olabileceği görüşünde olduğu bilinmektedir.

İbn Teymiyye, iddia edildiğinin aksine, cünüp ya da hayızlı bayanın, normal şartlarda tavaf yapabileceğine, bu kimselerin tavaf yapabilmek için yıkanmalarına gerek olmadığı şeklinde bir görüşe sahip değildir. Aksine, bu durumda iken, temizlenmeden tavaf yapılmasının günah olduğuna inanmakta, bu haldeki bayanın yapması gerekeni şöyle açıklamaktadır: "Hayız halin-

¹³³ Serahsî, a.g.e., IV, 39.

¹³⁴ Atay, a.g.e., IV, 163.

deki kadın, tavaf dışında bütün hac menasikini yapar, çünkü bu konuda Hz. Peygamber'in sünneti ve imamların ittifakı vardır..."¹³⁵. "Hac menasiki içerisinde, tavaftan başkasında temizlik şartı yoktur. Kabe'yi tavaf esnasındaki temizlik ise, alimlerin ittifak ettiği bir husustur. Ancak, alimler arasındaki ihtilaf, bu temizliğin, namazın sahih olabilmesi için gerekli olduğu gibi, tavafin sıhhat şartı olup olmadığı, ya da bu temizliğin bir vacip olup, terk edildiğinde, kurban cezasının yeterli olup olmadığı noktasındadır..."¹³⁶.

İbn Teymiyye, "Hac ayının başından itibaren hayız görmeye başlamış olan bir kadın, tavaf görevini yerine getirecek olsa, ancak hayızlı olarak tavaf yapabilecektir. Bu konuda ne dersiniz", diye sorulan bir soruya şöyle cevap vermiştir: Hayız halindeki bayan, bu durumda iken, tavaf dışında diğer hac menasikini yapar, ancak tavaf yapamaz. Bu Rasulüallah'ın sünneti ve alimlerin ittifakı ile böyledir. Bu bayan, vaktinden önce de tavaf yapamaz..."¹³⁷.

Tavaf esnasında temiz bulunmakla ilgili temel hükümde, İbn Teymiyye'nin bazı Hanefiler gibi düşündüğü söylenebilir. Yani, tavaf esnasında temiz bulunmanın tavafin sıhhat şartı olmayıp, Mescide girilecek olması, orada oturulacak ve geçilecek olması nedeniyle, bunun gerekli olduğunu, bu nedenle de, bir rükun değil, tavafin vaciplerinden olarak görülmesi gerektiğini düşünmektedir.

İbn Teymiyye ayrıca, ilk dönemde yapılmayan bir tartışma açarak, zaruret ya da acizlik halinde olan şahsın, hades-i ekber halinde tavaf yapip yapamayacağını ele almıştır. Onun asıl orijinal görüşleri, bu bağlamda söyledikleridir. Ona göre; tavaf esnasındaki temizlik şartı, tavafin bir rüknü olmayıp, Mescid/Kabe ile alakalı bir vacib olduğundan, zaruret halinde, ya da acizlik halinde, diğer ibadetlerin bir kısım şartlarının düştüğü gibi, bu şartın da düşeceği, dolayısı ile, bu durumdaki erkek ya da kadın cünüp veya hayız oldukları halde bile, tavaflarını yaparak haclarını tamamlayacakları şeklindedir.

Burada İbn Teymiyye'nin eserinin eserinin ilgili bölümünden iktibasta bulunarak, onun ne demek istediği ve tartışmasını hangi mantık üzerine oturttuğunun anlaşılmasına yardımcı olalım: O, tavaf esnasındaki temizlik şartını, Mescid sebebiyle gerekli gören yorumları naklettikten sonra, "...bütün bunlara göre, cünüp yada hayızlı halde tavaf etmeye zaruret olduğunda, bunların tavaf yapmaları haram olmaz, nitekim abdesti olmayanın, içinde bulunduğu zaruret gereğince abdest de alamadığında, bu halde iken, namaz kılmasının haram olmadığı gibi. Çünkü, ne abdestsiz olana, ne de, zaruret halinde bulunan cünüp ve hayızlıya, Mescide girmek haram değildir. Nitekim, abdesti olmayanın abdest almaya gücü yettiği halde, abdestsiz olarak namaz kılması caiz değilken, bir özür sebebiyle, cünübün teyemmümle namaz kılması caiz-

¹³⁵ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 220.

¹³⁶ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 220, 221.

¹³⁷ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 219, 220.

dir. Teyemmüm yapmaktan da aciz olan şahıs, alimlerin bir görüşüne göre, olduğu hal üzere, abdestsiz ve teyemmümsüz olarak namaz kılabilir...”¹³⁸.

İbn Teymiyye, tavaf esnasındaki temizlik şartını, tavafın sıhhat şartı olarak gören görüş açısından da konuya bakarak, şunları söylemektedir: “Zaruret halinde, ya hayızlı bir şekilde tavaf yapılacaktır, ya da İslâm’ın giderilmesini istediği zaruretle karşı karşıya kalınacaktır. Bu durumda, hayızlı halde tavafın yapılamayacağı hükmüne göre amel edilerek, bayanın Mekke’de, kafilesinden ayrı olarak, birçok olumsuzluklara göğüs gererek, bir müddet beklemesi istenecek ki, İslâm bayanın böyle bir riske atılmasına müsaade etmeyecektir. Ya da, hayızlı halinde tavaf yapacaktır. Bu durumda zaruret, bayanın orada bin bir olumsuzlukla karşılaşma ihtimali altında, temizleninceye kadar, bir müddet daha Mekke’de kalmasını değil, bir an önce, temiz bulunmasa da tavafını yapabilmesini zorunlu kılacaktır. Bu durumdaki bayanın, tavafını yapmaksızın memleketine dönmesini, sonradan bir zaman gelip, temiz bir halde, tavafını yapması uygun görülürse de, bu öncekinden aşağı sıkıntı verecek bir durum olmadığından, İslâm, kişilere böyle ağır yükler de yüklemeyecektir...”¹³⁹. Açıklamalarından anlaşılacağı gibi İbn Teymiyye, zaruret halinde, namazın kıyamının, rükuunun düşerek, kişinin gücü yettiği şekilde namaz kılması önerildiği gibi, zaruret hallerinde de, tavaf esnasında temiz bulunma şartının düşebileceğine inanmaktadır.

İbn Teymiyye, bu şekilde görüşünün, hayızlı bir halde iken tavaflı yasaklayan nasla da çelişmediğini ifade etmektedir. Çünkü, ona göre, naslar temel hüküm koymuşlardır. O ise, araştırmasında, anormal/zaruret-acizlik durumlarda bu hükmün nasıl değişebileceğini göstermek istemektedir. Bu durumda, tavaflı vaktinden önce yapmaktansa, temizlik şartının ihlal edilerek, vaktinde yapılmasının daha uygun olduğuna inanmaktadır.

İbnü’l-Kayyım’ın (ö: 751/1350) tavaf esnasında temizliğin gerekli olup olmadığı ile ilgili görüşüne gelince; o da, **“zamanın değişmesi ile hükümlerin de değişime uğrayabileceği”** ilkesine örnek kabilinden (altıncı örnek olarak¹⁴⁰) İ’lamü’l-muvakkîn isimli eserinde ele aldığı bu konuyu, “zaruret halinde haramların mubah olacağı”, “acziyet halinde diğer ibadetlerde olduğu gibi, tavafın da bazı rükünlerinin düşebileceği” şeklinde, kimsenin itiraz edemeyeceği argümanlar bağlamında tartışmıştır. Kanaatimizce, İbnü’l-Kayyım, günümüz açısından, kurgu denebilecek bazı zaruret durumları ve acizlikler oluşturarak konuya yaklaşmıştır. Ona göre, konu hakkında, Hz. Peygamber döneminde konulmuş hüküm tavafın mükemmel olarak vücut bulması için olması gereken hüküm olup, bunların o gün için müslümanlara sıkıntı vermediği de bilinmekte olduğundan, bu hükmü tartışmak yersizdir¹⁴¹. Ancak, sosyal şartların değiştiği iddiasıyla, adet gören bayanın birlikte geldiği hac kafilesinden ayrı kalıp, bir müddet Mekke’de bekleyerek, temizlendikten

¹³⁸ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 183, 184.

¹³⁹ İbn Teymiyye, *a.g.e.*, XXVI, 185, 186.

¹⁴⁰ Bkz. İbnü’l-Kayyım, *a.g.e.*, III, 19-30.

¹⁴¹ İbnü’l-Kayyım, *a.g.e.*, III, 21.

sonra tavafını yaparak, haccını bitirecek olmasının, kendi döneminde oluştu-racağı sıkıntılardan hareketle, İbnü'l-Kayyım bu zaruret ve sıkıntılı hallerde, insanları rahatlatıcı bir hükme ulaşmaya çalışmaktadır. Sonuçta o, hocası olan İbn Teymiyye'nin yolunu takip ederek, kendince ortaya koyduğu zaruret-ler sebebiyle (bu zaruretler çerçevesinde), tavaf esnasında temiz bulunma şartının düşeceğini, adetli iken de yapılan tavafın sahih olarak geçerli olaca-ğını söylemiştir. Hatta, ona göre, zaruret halinde, hac için gerekli/farz olan ziyaret tavafı da, yapılmasına mani bir zaruret oluştuğunda düşebilecek, kişi tavafı yapmaksızın haccını tamamlamış sayılacaktır. Bu görüşünü destekle-mek için kullandığı örnek şudur: "Bilindiği gibi, cünüp olan kişinin namaz kılabilmesi için yıkanması gerekmektedir. Ancak, yıkanabilmek için su bula-mayan cünüp, teyemmüm almalıdır, teyemmüm yapmaktan da aciz ise, bu-lunduğu hal üzere namazını kılabilecektir. Çünkü, Allah, güç yetiremeyeceği şeyle şahsı yükümlü tutmaz. Ona göre, temiz bulunmadığı için tavafını yap-a-mayan, temizleninceye kadar da Mekke'de kalma imkanı olmayan, ya da, kalması halinde birçok olumsuzlukla karşılaşacak olan bayan, hayızlı halde iken bile, tavafını yapabilecektir. Aksi takdirde, bu kadın haccını eksik bıraka-rak, ülkesine gidip, tekrar geri dönünceye kadar ihramda kalıp, imkanını bul-duğunda Kabe'ye gelerek tavafını yapıp haccını tamamlaması gerekecektir ki, ona göre, insanı bu denli, ciddi anlamda sıkıntıya sokan bir şeyi İslâm'ın emretmiş olması düşünülemez¹⁴². İşte İbnü'l-Kayyım, bu gibi zaruret durumla-rında, hayızlı halde bile tavafın yapılabileceğini savunmakta olup, normal şartlarda, tavaf için temizliğin gerekmediği şeklinde bir görüşü benimse-me-ktedir.

Yukarıda İbn Teymiyye'nin görüşü değerlendirilirken de ifade edildiği gibi, İbnü'l-Kayyım'ın yaklaşımı, usûl olarak doğru ise de, günümüzde böyle bir sıkıntının varlığı iddia edilemeyeceği için, tavaf için temizlik hususunda, kanaatimizce naslar çerçevesinde ilk dönemde oluşturulan hükmün değişimi için bir zaruret yoktur.

SONUÇ

Kadınların âdet ve nifas kanamaları gördükleri dönemlerde, hükmen kirli sayıldıkları, bu halde iken, namaz için ön şart olan hükmi kirlilikten temizlenmiş bulunma şartını taşımamaları sebebiyle, bu günlerdeki namazla-rını kılamayacakları ve temiz günlerinde de bunları kaza etmeyecekleri şek-linde benimsenmiş olan klasik görüşün, naslara dayanması ve İslâm'ın ilk günlerinden günümüze kadar, konu hakkında farklı bir görüş ve uygulama-nın da bulunmayışı sebebiyle doğru olduğu, bugün de uygulamanın buna göre yapılması gerektiği kanaatine ulaşılmıştır.

Özel günlerindeki bayanların hükmen kirli sayılmayacakları sebebiyle, bu günlerde dilerlerse, namazlarını eda edebilecekleri şeklindeki diğer görüş-şün ise, konu hakkındaki sahih naslarla ve ilk dönemden beri Müslümanlar

¹⁴² İbnü'l-Kayyım, *a.g.e.*, III, 21.

arasında yerleşik uygulama ile çeliştiği, aklî dayanağının da sağlıklı olmadığı görüldüğünden, buna göre bir uygulamada bulunmak uygun olmayacaktır.

Oruç ibadetinin sıhhati için hükmi kirlilikten temiz bulunma şartı klasik dönem İslam alimleri tarafından da tartışılmış olmakla birlikte, âdet ve nifas kanaması gören kadınların bu günlerinde tutacakları oruçların sahih olmayacağı yönündeki hadisler sebebiyle, kadınların bu günlerde gerek farz, gerekse nafil olarak oruç tutamayacakları, ancak bu hal sebebiyle tutulamayan Ramazan orucunun sonradan kaza edileceği şeklinde ittifakla benimsenmiş olan klasik görüşü, sünnet naslarına ve sahabe döneminden beri devam eden gelen uygulamaya dayanması sebebiyle doğru bulmakta, bugün de uygulamanın buna göre yapılması gerektiğine inanmaktayız. Konu hakkında zayıf ta olsa farklı bir rivayetin ya da ilk dönem alimleri arasında değişik bir içtihadın bulunmaması, cünüplüğün oruca engel olmadığı halde, kadınların özel hallerinin oruca engel oluşunda insan aklının kavrayamayacağı bir durumun olabileceği ihtimalini de düşündürmektedir. Zira ibadetlerin şartları ve rükünleri hususunda insan aklının kavrayamadığı birçok durum söz konusudur.

Özel günlerindeki bayanların oruç tutabileceği şeklindeki çağdaş bazı alimlerce ileri sürülen görüşün ise, bir yandan, konu hakkındaki naslar ve ilk dönem uygulaması ile çelişmesi, diğer yandan, özel günlerindeki bayanın, fiziksel rahatsızlığı sebebiyle, hasta olan bayana kıyas edilerek, oruç ibadeti hakkında, ikisinin de aynı hükümde birleştirilmesi şeklindeki kıyasın, alanı dışında yapılmış olması ve benzetilen iki olayda illet beraberliği bulunmaması nedeniyle yanlış olduğunu neticede buna göre bir uygulamada bulunmanın doğru olmayacağını düşünmekteyiz. Konu tartışılırken, konuyla ilgili olarak hadislerde yer alan hükmün hikmetinin/illetinin kavranamayacak bir hüküm olması ihtimali tamamen göz ardı edilmiştir.

İslâm anlayışına göre, hükmî kirlilik halinde iken bile, müslüman bayanın hayırlı işler yapması ve genel anlamda Allah'ı anması ve O'na yaklaştıracı şeyler yapması, hem gerekli hem de mümkün olmakla birlikte, bu haldeki bayanların, özel ritüelleri bulunan namaz ve oruç gibi ibadetleri niçin yapamadıkları hususu, Yüce Allah'ın takdirinde olduğu için, bu konuda naslarla belirlenenler dışında, farklı bir şekilde akıl yürütmek mümkün olmamaktadır. Ancak, bu hükmün hikmetlerinden bazıları hakkında söz söylemek biz insanların imkanı dahilindedir ki, yukarıda bunlara yer verilmiştir. Belirli kanamalar sonrasında, bayanların niçin hükmen kirli sayıldıklarının nedeni de aklen tam olarak bilinemediğinden, malum kanama sahibi bayanları, fiziksel rahatsızlığı bulunan hasta bayanlara kıyas yaparak, ilk dönemden beri benimsenmiş olanın aksine, özel günlerindeki bayanların, diledikleri taktirde, namaz ve oruç ibadetlerini tam anlamıyla yapabilecekleri şeklinde, yeni bir hüküm ifade eden görüşlerin bilimsel anlamda isabetli olmadığı görülmüştür. Çünkü, hükmün gerçek nedeninin bilinmediği bu gibi durumlarda, yapılması gereken, zahirdeki alameti illet olarak görmek, buna göre hüküm vermektir.

Bu durumda ise, kıyasın yapılamayacağı bilinen bir gerçektir. Aksi halde, yanlış sonuçlara varmak kaçınılmazdır.

Hac ibadeti esnasında adet gören bayanlar, hacla ilgili olarak, tavaf dışındaki bütün görevlerini yerine getirebilecekler, gerek farz tavaflarını, gerekse, nafie tavaflarını ise, bu halde iken yapamayacaklardır. Nafie olan diğer tavaflar, bayanların özel halleri sebebiyle üzerlerinden düşeceği için, onlardan muaf bulunmaktadır. Ancak, hac esnasında adet gören bayanlar, farz olan tavafı yapabilmek için, bayram günleri dışında, bir müddet daha Mekke'de kalacaklar, özel günlerinin sona ermesi halinde, yıkanıp tavaflarını yaparak, haclarını tamamlamış olacaklardır. Bütün kuşkulardan uzak, sağlam bir hac ibadeti yapmış olabilmek için, bu yolun takip edilmesi tavsiyeye şayandır. Türkiye'deki hac organizesini gerçekleştiren Diyanet İşleri Başkanlığı ve diğer şirketlerin, özel günlerindeki bayan hacı adaylarına bu tür imkanı sağladıkları bilindiğinden, yukarıda tavsiye edilen yolun dışına çıkmak için, zaruret kapısını zorlamanın uygun olmayacağı kanaatindeyiz.

Ancak, değişik mazeretleri sebebiyle, bayram günleri dışında Mekke'de kalacak kadar zamanı olmadığından, ya da, bayram günlerinde, o bölgede görülen iç savaş veya bir başka ülke ile başlayan harp gibi durum sebebiyle, farz tavafını yaparak, bir an önce, o bölgeyi terk etmek gibi bir zaruretle karşı karşıya kalan ve özel günlerinde olan bayanların durumu hakkında - klasik kaynaklarda bu gibi haller tartışılmadığı için, bir bilgi mevcut değilse de- şunlar söylenebilir:

Çoğunluğu oluşturan alimlerin normal şartlar için ortaya koydukları görüşlerinden hareketle şu söylenebilir: Özel günlerde yapılan tavaf, temizlik şartının eksik olması nedeniyle geçerli olmadığından, bu bayan haccını tamamlamış sayılmayacaktır. Buna göre, âdetinin bitimine kadar Mekke'de kalma imkanı bulamayarak memleketine dönen bayan, sonraki bir zaman dilimi içinde Mekke'ye giderek, temiz bir halde tavafını yapmalıdır.

Hanefilerin normal haller için oluşturdıkları görüşleri açısından konuya bakıldığında hüküm şöyle olmalıdır: Bu kadının bu halde yapacağı farz tavaf tamamen geçersiz sayılmayacak, ancak bayan tavaf esnasında temiz bulunma şartını yerine getirmediğinden, ceza olarak bir büyük baş kurban kesecektir. Bu taktirde, haccı sahih olarak tamamlanmış sayılacaktır.

İbn Teymiyye ve öğrencisi İbnü'l-Kayyim'a göre ise, bu durum bir zaruret hali oluşturduğundan, bu noktada tavaf için hükmi kirlilikten temiz bulunma şartı düşeceğinden, abdestsiz olarak ya da cünüp veya hayızlı bir şekilde yapılacak tavaf sahih sayılacak ve herhangi bir ceza da gerekmeyecektir.

Ömürde bir kez eda edilecek olan hac ibadetinin ifasında, bir taraftan ibadetin mükemmelliği açısından hassas davranmak, diğer taraftan da, müslümanlara ciddi sıkıntılar verecek bir yükümlülük getirmemek şeklindeki İslâm'ın temel ilkeleri birlikte düşünüldüğünde, normal şartlarda, tavaf esnasında hükmi kirlilikten temiz bulunmanın vacip olduğu şeklindeki Hanefi-

ler'in görüşü tercihe şayandır. Mutad hac organizasyonları açısından, günümüzde tavaf için gerekli olan temizlik şartının ihlal edilmesini mazur kılacak bir zaruret durumu ise bulunmamaktadır.

Çağdaş bazı müelliflerin, özel günlerindeki bayanların bazı ibadetleri yapamamalarını polemik konusu ederek, özel günlerindeki Müslüman kadının ibadetleri ile ilgili olarak tespit edilen hükümleri, kadın aleyhtarlığının neticesi olarak lanse etmeleri, öte yandan, bu görüşü benimsemiş olan saha-be neslinin, İslâmi ilimlerde çığır açan ilk dönem alimlerinin ve günümüzdeki bu görüş müntesiplerinin, kadın düşmanlığı yaptıkları şeklinde töhmet altında bırakılmaları gerçekte alakası olmayan beyanlar olarak değerlendirilmelidir.

İnsanlar tarafından bazılarının açıklanması yapılamasa da, şüphesiz Yüce Allah, gerek ibadet, gerekse muamelatla alakalı olarak önerdiği bütün hükümlerde kullarını düşünmekte, onları sıkıntı ve meşakkatten kurtarmayı hedeflemektedir. Allah'ın elçisi olan Hz. Peygamberin de, aynı doğrultuda hüküm koyma dışında, Kur'an'ın ruhu ile çelişecek bir tasarrufta bulunamayacağı, ilim erbabının dün olduğu kadar bugün de benimsediği bir kabuldür. Kadınların özel günleri devam ettiği müddetçe, belirli özel şartları bulunan ibadetlerle yükümlü tutulmaktan muaf kılınmalarının insan aklınca kavranabilen ve kavranamayan tarafları bulunabilecektir. Adet halinin kadınlarda oluşturduğu ancak insan aklı ile kavranamayan bir durum sebebiyle bu haldeki kadınların bazı ibadetleri yapmaları engellenmiş olabileceği gibi, özel günlerindeki kadınların söz konusu ibadetleri yapmaya kalkışmaları halinde karşılaşabilecekleri sıkıntılardan onları korumak için de bu halde iken bazı ibadetleri yapmaları engellenmiş olabilecektir. Ancak, konuyla ilgili rivayetlerin ve uygulamanın tek bir hüküm üzerinde yoğunlaşması, birinci ihtimalin daha güçlü olduğunu göstermektedir. Neticede böyle bir hükmün, bayanları aşağılamakla ya da onları ikinci sınıf bir kul görmek veya onların ibadet özgürlüğünü kısıtlamakla bir alakası bulunmamaktadır.

Abdesti olmayan müslümanın namaz kılmasının, din tarafından doğru görülmemesini eleştirmek nasıl uygun bir davranış/bilimsel bir yaklaşım değilse, kadınların özel günlerinde kılacakları namazın ve tutacakları orucun, dindeki kural koyucular tarafından sahih/doğru görülmemesini eleştirmek de böyledir. Çünkü her iki kural da, dinde söz söyleme yetkisini haiz kaynaklar (Yüce Allah veya son elçisi Hz. Muhammed) tarafından belirlenmiş ve örnek-model bir İslâm toplumu olan Sahabe nesli tarafından uygulaması hayata geçirilmiş ve tarih boyunca da bu uygulama, kesintisiz olarak, günümüze kadar gelmiştir.

Bayanların özel günlerinde kılamadıkları namazlarını kaza etmeleri istenmediği halde, oruç ibadetinin kazasının emredilmiş olması ise, orucun yılda bir kez, bir ay olarak tutulmasının emredilmesi nedeniyle, özel günlerde tutulamayan oruçların kazasının bireye fazlaca ağır gelmeyeceği ve gelecek seneye kadar, başka bir oruç ibadeti ile de karşılaşılmayacağı nedeniyle olsa gerektir.

